

İSRAİL DEVLETİ'NİN KURULUŞUNA KADAR GEÇEN SÜREÇTE YAHUDİLER ve SİYONİZM'İN GELİŞİMİ

Sedat Kızıloğlu*

Özet

Filistin toprakları üç semavi dinin de ortaya çıktığı bölge olması; yine üç semavi dinin de kutsal kabul ettiği Kudüs şehrini içinde bulundurması nedeniyle tarih boyunca çeşitli dinsel mücadelelerin merkezi olmuştur. Özellikle Yahudi halk ve Filistin halkı gibi birer avuç insanın, Filistin gibi avuç içi kadar bir toprak parçası için verdikleri uzun ve sert mücadelesine dünya tarihi boyunca ender rastlanır. Bu çalışmada Arap-İsrail mücadelelerinin sebeplerinin anlaşılabilmesi için bölge tarihinin göz önünde bulundurulması gerekliliği düşüncesiyle, İsrail'in kurulma aşamasına kadar olan tarihi süreçte Yahudilerin geçmişı, Siyonizmin doğuşu ve gelişimi; ayrıca Yahudilerin kendileri için vaat edildiğine inandıkları Filistin topraklarına gelip yerleşme süreci açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yahudiler, Siyonizm, Vaat edilmiş topraklar, Diaspora, Aliyah, Herzl.

---

* Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi (yased71@gmail.com)

Giriş

Tarihin her döneminde dünyanın merkezi konumunda bulunan Ortadoğu sahip olduğu özellikler ve stratejik önemi nedeniyle sürekli bir çekim merkezi konumunda bulunmuştur. Ortadoğu'nun bu durumu bu bölgede savaşların ve egemenlik mücadelelerinin her dönemde yaşanmasına neden olmuştur. Ancak tarihin hiçbir döneminde ve dünya coğrafyasının hiçbir yerinde, Yahudi ve Filistin halkları gibi birer avuç insan, Filistin gibi avuç içi kadar bir toprağın, bu denli uzun ve sert mücadelesini yapmamıştır. Filistin üzerindeki Arap-Yahudi mücadelesi, modern çağın en uzun kavgasını teşkil etmektedir.

Yahudiler için bu kavga'nın nedenleri daha çok dini olmakla beraber sonraları Siyonizmin de etkisiyle siyasi ve politik bir şekle bürünmeye başlamıştır. Dini neden diyoruz, çünkü Yahudilerin inanışlarına göre Filistin bölgesi kendilerine Tanrı tarafından vaat edilmiştir. Dolayısıyla MS 70 yılında Romalılar tarafından bölgeden sürüldükten sonra yaklaşık 2000 yıl uzak kaldıkları kutsal topraklara dönüş mücadelesini hiç bırakmamışlar, diaspora dönemlerinde hep kendilerine vaat edilmiş topraklara dönme hayaliyle yaşamışlardır.

19. yüzyıl Avrupası'nda antisemitizmin iyice yükselmesi ve milliyetçiliğin bir sonucu olarak ortaya çıkan Siyonizm, İsrail Devleti'nin kuruluşuna giden süreci başlatmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısı Avusturya-Macaristan, İngiltere ve Rusya gibi güçlerin dünya siyaset arenasına damgasını vurduğu, Osmanlı Devleti'nin ise zayıflamaya başladığı bir dönem oldu. İmparatorluğun geniş sınırları artık dış güçlerin müdahale alanları haline geldi. Bu dönemde Avrupa'da bir Yahudi devletinin varlığına hayır diyen Avrupalı güçler, 1897 yılında yapılan Birinci Siyonist Kongresi ile başlayan ve "*Halkı olmayan bir ülkeyi, ülkesi olmayan bir halka devredin...*" sloganı ile Filistin topraklarında bir Yahudi devlet kurma fikrini öngören süreci hararetle desteklediler.

Çalışmamızda Yahudilerin tarih sahnesine çıkmalarından Filistin'de yüzlerce yıl sonra İsrail Devleti'ni kurmalarına kadar geçen süreci incelemeye çalışacağız.

1. Yahudilerin Kökenleri ve Filistin Bölgesinin Tarihi

Filistin toprakları üzerinde yaşayan insanların tarihi çok eskidir. "Filistin" adı, milattan önce buralarda yaşamış olan Filistinlilere bağlanır. Yunan-Makedon hâkimiyetinin buralarda kurulmasından sonra bu bölgeye *Palestina* dedikleri kaynaklarda geçmektedir (Armaoğlu, 1994: 3). İbraniler de bu yerli halka *Palishtin* demişlerdir. *Pleshed veya Plashet, Plishtin Ülkesi* veya "Filistinlilerin Ülkesi" manasına gelmektedir (Armaoğlu, 1994: 3). Yahudiler kendilerini Filistin'in en eski yerleşik toplumu olarak kabul etmektedirler. MÖ 20. yüzyıldaki Filistin bölgesinin durumu incelendiğinde Kenanlıların orada yerleşik bir toplum oldukları anlaşılmaktadır. Bu da gösteriyor ki, Yahudiler iddia ettikleri gibi bu toprakların en eski yerleşik toplumu değildir (Karaman, 1992: 12). Bu coğrafya, tarih öncesi devirlerden itibaren çeşitli kavimlerin göçlerle ve istilalarla gelip buraya yerleşmesine maruz kalmıştır. Bu durumun en önemli sebebi, bölgenin sahip

olduğu zengin ve stratejik konum ve bunun yanında üç büyük ilahi dinin gerek ortaya çıkışı, gerekse gelişmesinde oynadığı rol ve barındırdığı kutsal yerlerdir. Bu sebeple bölge *Arz-ı Mev'ud* veya *Arz-ı Mukaddes* 'i şeklinde isimlendirilmiştir (Kitab-ı Mukaddes, Eski Ahit, 1976: Tekvin Bap 15).

Yahudiler kurdukları *Yahuda* devletinin adı dolayısıyla böyle isimlendirilmişlerdir. Hazreti Yakub'a yakıştırılan bir kahramanlık efsanesi nedeniyle *İsrailoğulları* (*Beni-İsrail*) adını alan kavim, Hazreti Musa'dan sonra Musevi, Süleyman'dan sonra Yahudi adlarıyla anılmış olmakla birlikte bunların hepsi aynı kavmin adıdır. İsrailoğulları'nın tarihi dini kitaplarda geniş yer alan efsaneye benzeyen ilk kısımlarıyla menkıbe ve rivayetlerden oluşan hikâyeleri, andırmaktadır. Yahudiler temel istek ve eylemlerini bu tarihi belgeye, yani Kitab-ı Mukaddes'e dayandırmaktadır. Kitab-ı Mukaddes'in birinci bölümü "Tevrat"a (Eski ahit) ait Yahudilerin tarihi şu şekilde sıralanmaktadır:

- Göçebelik ve birinci esaret,
- Mısır'dan çıkışı (Exode) ve Mev'ud toprağa yerleşme
- Hükümet haline gelme
- Şevket ve ikbal devri
- Düşkünlük ve parçalanma (İsrailiye, Yahudiye Devletleri) dağılmalar ve ikinci esaret,
- Babil'den dönüş, yarı milli hayata kavuşma,
- İzmihlal ve ikinci dağılma (Diaspora) (Kitab-ı Mukaddes Eski Ahit, 1976: Tekvin Bap 10)

1.1. Peygamberler Dönemi

İsrailoğulları'nın tarihi Tevrat'a göre MÖ 1750'lerde başlar. Tevrat'ın yaratılışa ait olan ilk kitabı Genesis'e göre, Yahudi kavminin başlangıcı İbranilerdir ve Yahudi dininin kurucusu İbrahim (Abraham veya Abram)'dir. Kuzey Sami kavimlerinin atası sayılan ve Hz. İbrahim'in soyundan geldiği kabul edilen İbraniler, kendilerini "Tanrı'nın seçilmiş kavmi" olarak görmüşlerdir. Bu halkın inancına göre Tanrı, Hz. İbrahim'in kişiliğinde İsrailoğulları ile gerçekleştirdiği anlaşmayla onları yalnızca kendisine tapınmakla görevlendirmiş, Hz. İbrahim'i tanrısal gerçekleri dünyanın bütün kavimleri arasında yayması için seçmiştir (Kitab-ı Mukaddes Eski Ahit, 1976: Tekvin Bap 17). Bu anlayış itibariyle Yahudilik, sadece bu topluluğa ait bir din olma ayrıcalığına inanılarak varlığını sürdürmüştür.

Tevrat'a göre Yahudiler, Hz. Nuh'un oğlu ve Sami ırkının atası sayılan Sam neslindedir. Sami ırkına mensup olan Yahudilerin en eski vatanları Mezopotamya idi. Yahudiler uzun süre Arabistan çöllerinde yaşadıktan sonra Fırat ve Dicle Nehirleri'nin uzandığı Mezopotamya ile Akdeniz sahillerini içine alan, "Yeşil Hilal" olarak adlandırılan tarıma elverişli alanlara göç etmişlerdir. Mezopotamya

ile Suriye arasında çobanlıkla geçinen ve ilkel bir topluluk olan Yahudiler, daha sonra Hz. İbrahim döneminde Filistin'e yerleşmişlerdir (Kitab-ı Mukaddes Eski Ahit, 1976: Tekvin Bap 13).

Tevrat'a göre Hz. İbrahim, *Yehova* (Allah)'nın emriyle kabilesinin başında Babil'deki Ur şehrinde Tanrı tarafından vaat edildiğine inanılan "vaat edilmiş toprak" Kenan diyarına göç etmişlerdir. Tevrat'ın efsanesine göre Tanrı'nın Hz. İbrahim'e "*Mısır Nehri'nden büyük nehir olan Fırat'a kadar Kenaniler, Keniziler, Kadmoniler, Hettiler, Perizziler, Refailer, Amoriler, Girgaziler ve Jebusilerin memleketini senin nesline veriyorum,*" dediğine, Nil'den Fırat'a kadar uzanan toprakları İsrailoğulları'na verdiği inandırılır (Kitab-ı Mukaddes Eski Ahit, 1976: Tekvin Bap 15). Kenan diyarına gelen Yahudiler, bölgeye hâkim olan ve Filistin'in ilk halkı olarak bilinen Sami ırkına mensup kabilelerden Kenaniler ile baş edemeyerek Mısır'a göç etmişlerdir (Armaoğlu, 1994: 5). Bölgedeki kuraklık da göç etmelerine eklenen diğer bir neden olmuştur.

*İbrani*² olan Hz. İbrahim'in dini, oğlu İshak ve İshak'ın oğlu Yakub'a geçerek İsrailoğulları'nın dini olmuştur. Hz. Yakub, Yahudi tarihi içinde önemli bir yer oluşturur. Çünkü artık İsrail kavmi oluşmuştur. İnanışa göre Hz. Yakub'un adı Tanrı tarafından ilahlarla mücadele eden anlamına gelen İsrail olarak değiştirilmiş, onun oğulları Ruben, Şimeon, Levi, Yahuda, İssakar, Zebulun, Yusuf, Benyamin, Dan, Naftali, Gad ve Aşer'in adlarıyla anılan *Oniki Kabile*³ de İsrailoğulları adını alarak İsrail kavmini meydana getirmiştir (Güngör, 1998: 78).

Tevrat'a göre Hz. İbrahim'in torunlarından Hz. Yakub'un oğlu Hz. Yusuf, firavunun nazırı olmuştur. Kenan diyarından Mısır'a göç eden İsrailoğulları'nın sayısı Hz. Yusuf zamanında artış göstermiş fakat Yahudiler zenginleşip ülkenin kilit noktalarını ele geçirmeleri nedeniyle Mısır firavunlarının zulüm ve baskısına uğrayarak zamanla köle durumuna düşmüşlerdir. MÖ 1200'lere kadar orada tutsak kalmışlar, Hz. Musa önderliğinde Mısır'dan ayrılarak kölelikten kurtulmuşlardır. Tevrat bu döneme Exodus (Çıkış) demektedir. Tevrat, İsrailoğulları'nın Musa Peygamber'in liderliğinde Sina Yarımadası'ndaki Sina Dağı'na geldiğini bildirir. (Kitab-ı Mukaddes Eski Ahit, 1976: Çıkış Bap 1). Tanrı tarafından Hz. Musa'ya Sina Dağı'nda *On Emir*⁴ bildirilmiştir. Hz. Musa ve kardeşi Hz. Harun'a nasip olmayan dönüş Hz. Musa'nın yardımcısı Hz. Yuşa zamanında gerçekleşmiş, Kenan diyarı (Arz-ı Mev'ud, vaat edilmiş topraklar) olarak bilinen bugünkü Filistin'e yönelmişlerdir. Mısır'dan göç eden Yahudiler Filistin'e hâkim olmak için bu ülkeye adını vermiş olan *Filistiler*⁵ ve çeşitli halklarla savaşmışlar ve MÖ 1234'ten sonra Filistin'e hâkim olmuşlardır (Kocabaş, 1987: 9). Mısır'dan çıkış Yahudilerin özgürlüklerinin evrensel bir simgesi olmuştur. Hz. Musa İbranileri din ve kültür birliği ile bir arada tutarak bir Yahudi milletin temellerinin atılmasını sağlamıştır. Hz. Musa'dan sonra yerine geçen Hz. Yuşa, Kenan diyarını fethettikten sonra burasını on İsrail kabilesine paylaşmıştır.

MÖ 1200–1030 yılları arasındaki dönemde İsrail aşiretleri düşmanlarıyla mücadele için bir araya gelme ihtiyacı duyduklarında, siyasi ve askeri yeteneklerine

güvendikleri lider kişilikleri geçici olarak başlarına getirmişlerdir. Bu geçici liderler *Hâkim* olarak adlandırılmış ve Yahudi tarihinde, Hz. Yuşa yönetiminde Kenan ülkesine geri gelinen zamandan, İbrani monarşisinin kurulduğu döneme kadar geçen döneme de “Hâkimler Dönemi” denmiştir. Bu dönemde İsrailoğulları kendi aralarında da mücadele etmiş ve büyük başarılar kazanamamışlardır. Tevrat’ın Hâkimler kitabında, küçük İbrani boylarının birbirleriyle mücadelelerini anlatan bölümler bulunmaktadır (Kitab-ı Mukaddes Eski Ahit, 1976: Hâkimler Bap 1-21).

Yaklaşık 200 yıl boyunca göçebe yaşam tarzı sürdüren İsrailoğulları yerleşik yaşama geçince çiftçilik ve el sanatlarıyla uğraşmaya başlamışlardır. Bu gelişmeler sayesinde toplumsal ve ekonomik güçlenmeyi destekleyerek liderlerinin ardından gitmenin bölünmüşlükten kaynaklanan mücadelelere son vereceğine inanmışlardır. Böylelikle Yahudiler hâkim denilen şefler tarafından bir süre yönetildikten sonra kabilelerini bir arada tutacak bir kral seçme gerekliliği duymuşlardır.

Yerleşik hayata geçen Yahudilerin savaş dönemleri ile barış dönemleri süreklilik gösterdiği için savaş dönemlerinde lidere ihtiyaç duymuşlar, kabile düzeninin dağınık olmasının yaratacağı tehlike nedeniyle kabileleri arasında birlik sağlayacak ve sürekliliği olacak bir yönetici seçmeye karar vermişlerdir. MÖ 1020’de ilk Yahudi kralı olarak başa geçen Saul, dağınık kabile yapısını bir arada tutmaya gayret etmiştir. Saul adlı kraldan sonra oğlu Davud kral olmuştur. MÖ 1004-965 tarihleri arasında Hz. Davud, oniki İbrani kabilesini tek bir krallıkta toplamış, Kudüs’ü ele geçirerek bu şehri ilk Yahudi devletinin başkenti yapmıştır (Turan, 2002: 17). Hz. Davud kral olduğu dönemde Tevrat’a ilaveler yapmıştır. Bu kutsal kitaba *Zebur* denir. Davud ölmeden önce oğlu Süleyman’ı tahta çıkararak kral ilan etmiştir.

MÖ 965-930 tarihleri arasında krallığını yürüten Hz. Süleyman zamanı krallık tarihinin en iyi dönemidir. İsrail Krallığı kuzeydeki On Kabile’nin (Yahuda ve Benyamin kabileleri dışındaki bütün İsrail kabileleri) Mısır’dan Fırat Irmağı’na kadar uzanan topraklarını içine almış, krallık gerek ekonomik gerek siyasi bakımdan büyük gelişme göstermiştir. Süleyman, ilk Yahudi tapınağını (*Beyt-i Makdis-Süleyman Mabedi*) inşa ettirerek Kudüs’ü İbranilerin kutsal şehri haline getirmiştir (Turan, 2002: 17). Bu dönem “Birinci Tapınak Dönemi” olarak adlandırılmıştır. Hz. Süleyman’ın MÖ 930 yılında ölümü üzerine yaklaşık 70 yıl kadar süren ilk İsrail Devleti’nin varlığı, İsrail adı altında yaşayan Oniki Kabile’nin iç ihtilafları, yoğun yabancı etkisi ve kentsel yaşamın gelişmesinin ortaya koyduğu gerilimler nedeniyle sekteye uğramış, Hz. Süleyman’ın oğlu Rehoboam tahta çıktığı dönemde tüm bu etkenler devletin ikiye ayrılmasına yol açmıştı. İki ayrı Yahudi devletinden biri kuzeyde İsrail kabilesinden on tanesini içine alan ve başkenti Samaria (Samarie veya Nablus) olan İsrail Krallığı adını almış, diğeri güneyde Davud’un soyundan gelen Yahuda ve Benyamin kabilelerinin yönetiminde olan, Kudüs şehrine sahip Yahuda (Juda) Krallıkları olarak kurulmuştur. Yaklaşık 200 yıl varlığını koruyan kuzeydeki krallık, ayakta kaldığı

dönem boyunca hanedanlar arasındaki sürtüşme ve dengesizliklerle uğraşmıştır. Başkenti Samariye'nin düşmesi ile MÖ 722'de yıkılan İsrail Krallığı Asur İmparatorluğu'nun hâkimiyetine geçmiş, yaklaşık 350 yıl boyunca ayakta kalan, MÖ 587'de çöken Yahudi Devleti ise Asur İmparatorluğu yıkıldıktan sonra kurulan Bâbil Krallığı'nın istilasına uğramıştır (Küçük Hayat Ansiklopedisi, 1968: 1194). Tüm bu gelişmeler neticesinde Yahudiler Bâbil'e sürülmüş, Kudüs tapınağı da yıkılmıştır. Bundan sonra Yahudilerin göçe mecbur bırakıldıkları dağılma dönemleri başlamış, bu olaylar Yahudilerin tarihinde "Bâbil Sürgünü Devri"⁶ olarak yerini almıştır (Meydan Larousse, 1992: 695). Bâbil sürgünü Yahudilerin milli duygularının daha da kuvvetlenmesine imkân vererek Filistin'e tekrar dönme umuduna dayanmalarını sağlamış, Yahudiler bu sayede dayanışmalarını korumuşlardır.

Bâbillilerin zaferi Birinci Tapınak Dönemi'nin sonu olmuştur. İlk tapınağın Bâbilliler tarafından yıkılması sonrasında Yahudilerin sürgün edilişleri *diasporanın* (yayılı) başlangıcıdır. Bu sürgünün ardından Yahudilik dini bir anlayış dışında bir yaşam tarzı haline gelmiştir. Yahudiler sürgün edildikten sonra Filistin ile bağlantılarını koparmamışlardır. Yahudilerin Bâbil esareti yaklaşık 70 yıl sürmüştür. Bu süre sonunda Pers Hükümdarı Keyhüsrev MÖ 538'de Bâbil'i ele geçirip Bâbil Krallığı'na son vererek sürgündeki Yahudilerin yurtlarına dönmelerine izin vermiş, böylelikle Yahudiler Filistin topraklarına ilk dönüşü gerçekleştirmişlerdir. Pers Hükümdarı II. Dara zamanında refah ve hürriyete sahip olarak özerk bir yönetime kavuşan Yahudiler, Kudüs'te Bâbilliler tarafından yıkılan tapınağın yerine MÖ 515'te ikinci bir tapınak⁷ inşa etmişlerdir (Armaoğlu, 1994: 9).

Filistin üzerinde Pers egemenliği MÖ 535-332 yılları arasında devam etmiş, MÖ 332'de Makedonya Kralı Büyük İskender'in Fırat'tan Mısır'a kadar uzanan toprakları ele geçirmesi ile Filistin üzerindeki Pers egemenliği son bulmuştur. İsrailoğulları'nın peygamberler dönemi, MÖ 444'te Pers kralının Hz. Musa'nın yasalarına bağlı kalma çağrısıyla son buldu. Pers kralı, Hz. Musa'nın yasalarını bütün ülkede geçerli ilan ederek önce Tevrat'ın büyük bölümünün yazıya geçirilmesini, sonrasında da sözlü yasaların derlenmeye başlanmasını sağladı. Tevrat'ın beş kitabı, Süleyman Meselleri, Rut, Rahipler Kitabı, Eyüp Kitabı, Naşideler Naşidesi bu zamanda tamamlanmıştır (Kocabaş, 1987: 19).

Büyük İskender'in Filistin'in de içinde olduğu Suriye topraklarını hâkimiyeti altına alması sonrasında Yahudi tarihinin Helenistik dönemi başlamış, MÖ II. yüzyıla kadar Yahudi dini ve kültürü üzerindeki Yunan etkisi, İslamiyet'in doğacağı VII. yüzyıla kadar devam etmek mecburiyetinde kalmıştır. Büyük İskender'in ölümü ile imparatorluk parçalanmış, Filistin ve Mısır, General Batlamyus'un hâkimiyetine girmiş, bu dönemde Yahudilere Mısır'da yeni kurulan İskenderiye şehrine göç için teşvikte bulunulmuştur. Helenistik dönem ile Suriye, Anadolu, Bâbil ve özellikle İskenderiye'de Yahudiliğin önemli merkezleri ortaya çıkmıştır. Bu dönem süresince Yahudiler Yunan hâkimiyeti altında Yunanlaştırma politikasının baskısı

altında kalmışlardır. Makedonya Krallığı'nın Filistin'de Helenizm'i yerleştirmek istemesi neticesinde, putperest Yunanlı yöneticilerin Tevrat'ı yasaklamaları ve kutsal tapınağa putperestliğin sembolü Zeus heykelinin konması Yahudilerin ayaklanmasına yol açmış, Makabi isyanı patlak vermiştir. Yunan ordusu MÖ 163'te Makabi ailesinin önderliğinde başlatılan isyanı bastırarak Kudüs'ü ele geçirmeyi başarmış ancak Yahudilerin direnişlerini sürdürmeleri karşısında bağımsızlığını tanımak zorunda kalmıştır⁸ (Meydan Larousse, 1992: 695).

Yahudiler üzerinde Yunan hâkimiyetinden sonra Romalıların hâkimiyeti kuruldu. MÖ 64-MS 324 yılları arasında Filistin Romalıların elindeydi. Roma İmparatorluğu Suriye üzerine yürüyerek Yahudileri hâkimiyeti altına almıştır. Roma egemenliği döneminde başlangıçta Yahudilere iyi davranılmış, hatta hoşgörölü kanunlarla korunarak sınırlı bir yetki verilmiş, Yahudi halkının cemaat işlerinin tanzimi, Kudüs'te oturan büyük rahiplere bırakılmıştı. Ancak zamanla Roma idaresinde Yahudilere uygulanan vergilerin ağırlığı, feodal yöneticilerin zulmü ve dini gerekçeler yeni isyanları beraberinde getirmiş, Yahudiler arasında bağımsız bir Yahudi devleti kurma girişimleri yoğunlaşmıştır. Bu amacı benimseyen Yahudiler Tevrat'a mutlak bağıllığı gerekli görüyorlar, *Yahve* (Tanrı) her şeyin efendisi olduğuna göre dünyanın bir gün Yahudilerin hükmü altına gireceğini, inançlarına bağı kalırlarsa zafer elde edeceklerine inanıyorlardı. Bütün bu gerekçeler ile Yahudiler, MS 66-73 tarihleri arasında tekrar ayaklandılar. Bu ayaklanma nedeniyle Roma orduları Kudüs'e yönelerek Bâbil sürgünü dönüşünde inşa edilmiş olan ikinci tapınağı yıkmışlardır (Armaoğlu, 1994: 9). Bu olaydan sonra Yahudiler bölgeden göç etmeye zorlanmışlar, başta Mısır olmak üzere Romalıların hâkimiyeti altındaki farklı ülkelere sürülmüşlerdir. Roma zulmünden kaçmayı başarabilen Yahudiler başka ülkelere dağılmışlar ancak direnişlerini sona erdirmemişlerdir.

1.2. Diaspora (Kopuntu) Dönemi

Yahudiler, kutsal tapınağın ikinci kez yıkılışı (70) ile İsrail Devleti'nin kuruluşu (1948) arasında geçen zamanı "Yabancıların Hâkimiyeti Dönemi" olarak adlandırmışlardır. Bütün tarihsel süreç göz önüne alındığında, İsrailoğulları'nın bir devlet olarak bölgeye siyasi anlamda hâkim oldukları sürenin göreceli olarak kısa olduğu görülecektir. Bu nedenle sadece tapınağın yıkıldığı 70 tarihi ile İsrail Devleti'nin resmen ilan edildiği 1948 yılına kadar geçen toplam 1878 yıllık sürenin "Yabancıların Hâkimiyeti Dönemi" olarak tanımlanmasındaki esas Yahudi yaklaşımı siyasi olmaktan çok kültürelidir. Yukarıda da ifade edildiği gibi kutsal tapınağın yıkılışının sembolik ve psikolojik öneminden ziyade Yahudilerin katledilmesi ve Roma İmparatorluğu'nun uzak bölgelerine dağıtılması ile Filistin bölgesindeki Yahudi kültürel varlığı kısıtlanmış, bölgeyle fiziksel bağları kesilmiştir. Babil sürgünlerini de göz önüne alırsak bu dönemi Yahudi tarihindeki "İkinci Diaspora (ya da Büyük Diaspora) Dönemi" olarak adlandırmak yanlış olmayacaktır. Bu dönem boyunca bölge, farklı uygarlıkların ve devletlerin hâkimiyeti altına girmiştir.

Romalılara karşı ikinci Yahudi isyanı MS 132-135'te Mesih olduğunu iddia eden Simon Bar Cocheba liderliğinde gerçekleşmiştir. Cocheba Yahudi Krallığı'nın bağımsızlığını ilan etmiş, Kudüs ve Yahuda yeniden ele geçirilmiştir. Ancak kısa süre sonra Romalıların üstünlüğü karşısında direnemeyen Yahudiler sürgün edilmiş, Kudüs yeniden tahrip edilmiştir. Yahuda ve Samariya adları kaldırılarak bu bölge Filistin adını almıştır. Romalılar tarafından Suriye'ye bağlanan Filistin'e dönmeleri yasaklanan Yahudiler kitleler halinde buradan dünyanın dört bir yanına göç etmişlerdir. Böylelikle Yahudi tarihinde "İkinci Sürgün Hayatı" başlamıştır (Kocabaş, 1987: 19). Yahudiler, Kuzey Afrika, Anadolu ve Doğu Avrupa'ya göç etmişler, bir kısmı Romalılar tarafından köle veya esir olarak Batı Avrupa'ya götürülmüşler, bir kısmı da Mezopotamya ve Hicaz'a gitmişlerdir. Yahudiler bu tarihten sonra Filistin'de yok denecek kadar az bir nüfusa sahip olmuşlardır. Yahudiler tapınağın birleştirici çevresinden yoksun oldukları halde tüm bu olumsuz koşullara rağmen ayakta kalmayı başarmışlar, irtibatlarını sürdürmüşlerdir. Yahudilerin politik ve toprak üssü olmadan varlığının devamlılığını sağlayan tek unsur dinleri olmuştur.

Yahudilerin bütün insanlık üzerinde Tanrı egemenliğinin gerçekleşmesi beklentisinin güçlendiği dönemde Hıristiyanlık dininin ortaya çıkması ve gelişmesi Yahudi-Hıristiyan çatışmalarını başlatmıştır. 325'te Roma İmparatoru Konstantin'in Hıristiyanlık dinini kabul edişi ile bu din Roma İmparatorluğu'nun resmi dini oldu. Bu nedenle Kudüs dâhil olmak üzere kutsal topraklarda kiliseler inşa edilmiş, ülkenin birçok köşesinde manastırlar kurulmuştur. Hıristiyanlığın yayılması Hıristiyanlar ile Yahudiler arasındaki dinsel çatışmaların başlaması sonucunu doğurmuştur. Roma'nın Hıristiyan dinini benimsemesi sonrasında Yahudiler üzerinde artış gösteren baskıları ile Yahudiler eski özerkliklerinden mahrum kalmışlardır. 395'te Roma İmparatorluğu bölününce Filistin toprakları Bizans İmparatorluğu'nun payına düşmüştür. Bizans idaresi altındaki Yahudiler, devlet işlerindeki görevlerden men edilmişlerdir. Bu dönem itibarıyla Yahudilik hakkında yürütülen önyargılı düşüncelerin beraberinde sürüklediği karışıklıklar, Yahudi sorununu ortaya çıkardı. Dönem içerisinde Yahudiler hakkında ortaya sürülen iki iddia vardı. Bunlardan birincisi Yahudi halkının Hz. İsa'nın ölümünden sorumlu olması, diğeri Yahudilerin yurtsuz kalıp bütün dünyaya yayılmasının bu olaydan kaynaklanan bir ceza olduğu inancıydı. Hıristiyanlarda Yahudi düşmanlığına sebep olan bu iddialar yüzyıllarca geçerliliğini korumuş, Yahudi sürgününün asırlarca sürmesinin nedenlerini oluşturmuştur. Yahudiler Roma'ya karşı düzenledikleri birbirini izleyen ayaklanmalarda başarısızlığa uğramaları neticesinde, Bizans'a karşı İranlılara destek olarak Filistin'in İran tarafından işgalini sağlamaya çalışmışlar ancak 629'da Bizans'ın Filistin'i yeniden ele geçirmesi ile mücadelelerinden sonuç alamayarak kendi içlerine kapanan bir toplum haline gelmişlerdir (Büyük Larousse, 1986: 4113).

İslamiyet'in doğuşu Yahudiler için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Romalıların yaptığı katliam ve sürgünlerden sonra dünyanın her tarafına yayılmış olmaları (diaspora) ile Yahudilerin Filistin ile bağları kalmamıştı. Yahudilerin

büyük bir kısmı Arabistan yarımadasına ve Arap topraklarına göç etmişler, yoğun olarak Medine şehri ve çevresine yerleşmişlerdi. 622 yılında Mekke'den Medine'ye hicret eden Hz. Muhammed, Medine halkının birbirleriyle anlaşmazlık yaşayan Arap ve Yahudi kabilelerini bir arada tutacak bir sözleşme yaptı⁹ (Turan, 2002: 20). Medine sözleşmesi olarak adlandırılan bu vatandaşlık anlaşması sayesinde Yahudiler dinlerini uygulamada serbestlik kazanmışlardır. Bunun yanında bu anlaşmada düşmana karşı birlik olma mecburiyeti vardı. Dolayısıyla bu anlaşma kabilelere iç işlerinde kendi örflerini uygulama serbestliği, dış ilişkilerinde ortak hareket etme şartı getiriyordu. Ancak Yahudilerin anlaşmayı ihlal etmeleri, Medine'yi terk ederek Hayber ve Şam'a yerleşmelerini mecburi kılmıştır. Müslümanların Şam ile olan ticaretinde Yahudilerin bir tehdit unsuru olmaları nedeniyle Müslümanlar Hayber üzerine yürüyerek Yahudilerin teslim olmalarını sağlamışlardır. Hz. Muhammed'in Yahudiler ile yapmış olduğu anlaşmalar neticesinde Yahudilerin din ve inançları nedeniyle kınanmamaları sağlanmış, öldürülmeleri yasaklanmış, İslâm Devleti'nin hâkimiyetini tanıyarak vergi vermek şartı ile her türlü ticari, sınaî ve zirai faaliyetlerde bulunmaları imkânı tanınmıştır (Kocabaş, 1987: 31). Hz. Muhammed'in ölümünden dört yıl sonra (636) Dört Halife Devri'nde Hicaz merkez olmak üzere İslâm'ın fetih hareketi başladığı zaman, Suriye ve Filistin Bizans hâkimiyeti altındaydı. 637'de Araplar Kudüs ve çevresini ele geçirmişler, Kudüs'ün fethinde Yahudiler Bizans'tan gördükleri zulüm nedeniyle Müslümanlara yardım etmişlerdir. Yahudi ve Hristiyanların kutsal şehir olarak nitelendirdikleri Kudüs, İslâm dünyasında da önemli bir dini merkez olmuştur.

Selçuklular tarafından 1071'de ele geçirilen Kudüs, Hristiyan toplumunda özellikle XI. yüzyıl ile süregelen Haçlı Seferleri sırasında hedef haline gelmiştir. Haçlı Seferleri'nin başlaması ile Hristiyan dünyasındaki Yahudi düşmanlığı siyasi, iktisadi ve sosyal etkileri ile birlikte daha da şiddetlenmiştir. Saygınlığını yitirmeye başlayan kilise, politik isteklerini yönlendirmek için Hz. İsa'nın içinde yattığı kutsal lahdin kurtarılması gerekliliği gibi dini gerekçeler öne sürerek etkinliğini korumaya çalışmıştır. 1099'da Papa II. Urban'ın çağrısı üzerine Avrupa'dan kutsal toprakları kurtarma inancıyla gelen Haçlılar, Kudüs'ü ele geçirerek burada Kudüs Latin Krallığı'nı kurmuşlar, Hristiyanlığı yaymaya uğraşmışlardır. Haçlıların Selahattin Eyyubi'nin yönetimindeki Müslüman ordusu tarafından 1187'de bu topraklardan çıkartılmasından sonra Kudüs yeniden İslam egemenliği içerisinde kalmıştır (Büyük Larousse, 1986: 10315). Yahudilere yine belli ölçülerde özgürlükler tanınmış, Kudüs'e dönmeleri sağlanarak burada yaşamalarına müsaade edilmiştir. Selahattin Eyyubi'nin ölümü üzerine Haçlı orduları 1193'te bu bölgeyi tekrar ele geçirmişler ancak Haçlıların Eyyubi'den sonra Mısır'da iktidara gelen Memluklara 1291'de yenilmeleri ile kutsal topraklar üzerindeki hâkimiyetleri sona ermiştir.

Hâkimiyeti ele alan Memluklar zamanında Yahudiler için yine benzer sıkıntılar başlamıştır. Bu dönemde Memluklar tarafından limanlar Haçlı seferlerinden korunmak için yıkılmış, bölgenin deniz ile bağlantısı kesilmiş, kara ticaretinin

durdurulması ile şehirler harabeye dönmüştür. Memluk dönemi ile siyasi ve ekonomik ayaklanmalar yaşanmış, ağır vergiler ve yaygın hastalıklar dönemi baş göstermiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun 1517 yılında bölgeyi kontrolü altına alması ile 200 yıl süren Memluk hâkimiyeti sona ermiştir. Osmanlılar bölgeyi hâkimiyetleri altına almalarının ardından idari olarak dört alt bölgeye bölerek Şam'a bağlamışlardır. Yüzyıllardır ihmal edilmiş ve sefalet içindeki Kudüs ve çevresinde düzen tesis edilmiş, tüm dinlere mensup halklara özgürlük tanınmıştır. Bu ortamın etkisiyle bölgedeki Yahudi varlığı ve kültürü yeniden yeşermiştir. Bölgede yapılan Yahudi dinsel çalışmaları diasporadaki diğer Yahudilere de gönderilerek kültür birliğinin sağlanmasında faydalı olmuştur.

18. yüzyılın sonlarına doğru gerilemekte olan Osmanlı İmparatorluğu'nda ekonomik koşulların bozulması olumsuz etkilerini bölgede de göstermiştir. 19. yüzyılda İngiltere, Fransa ve ABD bölgedeki etkinliklerini artırmaya başlamış, özellikle Hıristiyan misyoner çalışmalar için okullar açılmıştır. Takip eden yıllarda İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya ve ABD bölgede konsolosluk açmıştır. Bu dönemde bölgede ulaşım ve iletişimle ilgili yatırımlar artmış, sahil kesimiyle Avrupa arasında düzenli deniz ulaştırma seferleri başlamıştır. Süveyş Kanalı'nın açılışıyla (1869) ekonomi canlanmıştır. Bölgeye göçü engellemek amacıyla Osmanlı yönetimi tarafından kanunlar çıkartılmış, toprak alım/satımı kısıtlanmış, inşaat izni doğrudan İstanbul'a bağlanmıştır. Bu uygulamalar bölgeye Yahudi göçünü yavaşlatmış olmasına rağmen Birinci Dünya Savaşı'nın çıktığı 1914 yılında bölgedeki Yahudi nüfusun 85.000 olduğu tahmin edilmektedir. Aralık 1917'de İngiliz kuvvetleri bölgeyi ve Kudüs şehrini ele geçirmiş, 400 yıl süren Osmanlı hâkimiyeti sona ermiştir (Armaoğlu, 1994: 10).

2. İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Uzanan Süreç: Siyonizmin Doğuşu ve Gelişimi

Yahudiler Hıristiyan Avrupa'da yüzyıllar boyunca dışlanarak yaşadılar. Modern çağa kadar hemen hiçbir Avrupa ülkesine Hıristiyanlarla eşit haklara ve doğrudan siyasi güce sahip olamadılar. Hıristiyan Avrupa, "Hz. İsa'nın Katilleri" dediği Yahudilere mesafeli davranmayı seçmişti (Kara, 2006: 13). Ancak 19. yüzyıldaki liberal düşüncelerle (modernizm) birlikte Avrupa'nın katı Hıristiyan kimliği de hızlı bir şekilde erozyona uğramış, kilisenin öğretileri etkisini yitirip yerine seküler düşünce ve ideolojiler hâkim oldukça, Yahudilerin üzerindeki hukuki kısıtlamaların nedeni de ortadan kalkmıştır. (Kara, 2006: 14).

Modernizmin Yahudiler açısından farklı bir sonucu da ulus devlet kavramının ortaya çıkmasıdır. Homojen bir millet kurma amacı güden Avrupa devletleri Yahudiler için ciddi bir soruyu gündeme getirdi: Yahudiler de İngilizler vb. gibi müstakil birer ulus muydular? Kimi Yahudiler bir millet değil sadece dini bir grup olduklarını ve özellikle Yahudiliğin bir din olarak algılanmasını istediler. Zira milli bir unsur olarak algılanmalarının henüz kazandıkları toplumsal ve hukuki hakları düşmanlık dönemlerine götüreceğini düşünüyorlardı. Fakat kendilerini bir ulus olarak tanımlayan milliyetçi Yahudiler bu asimilasyona onay vermediler. Bu

konuda onlar gibi düşünen ikinci bir grup daha vardı: *Antisemitistler*.¹⁰ Antisemitistler, Yahudileri içinde yaşadıkları ülkelerin etnik ve ırksal homojenliğini bozan zararlı bir unsur olarak görüyorlardı. Avrupa’da Yahudilere yüzyıllardır uygulanan ayrımcılık, en sonunda onlar arasında kendilerine ait bir devlet kurma fikrini ortaya çıkarmıştır (Soy, 2007: 127). Fakat Yahudiler için oluşturulacak devlet nerede olacaktı?

Baskı altında tutuldukları Avrupa’da bütün çözüm yollarının tükendiğine inanan genç Yahudiler kendilerini vaat edilmiş topraklara götürecek modern bir Mesih arayışına girmişlerdir. Bu Mesih, bugünkü Siyasal Siyonizm’in babası olan, 21 Mayıs 1860’ta Budapeşte’de doğan ve aslen Macar Yahudisi olan Avusturyalı Theodor Herzl’dir (Turan, 2003: 147), ve bu soruya Theodor Herzl tarafından 19. yüzyıl sonlarında başlatılan “Siyonist Hareket” cevap buldu. Dindar bir ailenin oğlu olan Herzl geleneksel bir orta öğretimden sonra Viyana Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ne girmiştir. Okulu bitirdikten sonra gazetecilik merakı ile 1891’de Avrupa’nın tanınmış gazetelerinden *Neue Freie Presse*’in Paris temsilciliğine başlamıştır (Öke, 2002: 42).

Siyonizm, en geniş anlamı ile Arz-ı Mev’ud, yani Filistin dışındaki bütün Yahudileri yine orada toplamak ve sonra da Süleyman Mabedi’ni Siyon Dağı üzerinde yeniden inşa etmek idealidir şeklinde tanımlanabilir. Siyonizm teriminin kökü olan *Siyon* sözcüğü, İlkçağ’dan beri Kudüs anlamına gelmektedir. Yahudilerin ilk kutsal tapınaklarının MÖ 587’de Babilliler tarafından yıkılıp, Yahudilerin Babil’e sürgün edilmesinden sonra Siyon’a özel bir anlam yüklenmiştir. Siyon, yurtlarından kovularak Babil’e sürgün edilen Yahudi halkının Filistin’e dönme arzu ve özlemi anlamında kullanılmaya başlanmıştır (Öke, 2002: 22). Herzl’e kadar Siyonizm duygusal, kültürel ve milli bir hareketi ifade ederken Herzl ile birlikte bu hareket toprağa, yani devlete dayalı *Siyasal Siyonizm*’e dönüşmüştür. Siyasal Siyonizm ise Yahudilerin de bir devlet kurma hakkına sahip oldukları fikridir.

Siyon kelimesi yaklaşık 2.500 yıldır kullanılmasına rağmen siyasal bir düşünce akımını simgeleyen bir anlam olarak ilk kez 19. yüzyılın son çeyreğinde bir Rus Yahudi olan Nathan Birnbaum tarafından siyasal düşünceler literatürüne sokulmuştur. Birnbaum kendi çıkardığı *Kendi Kendine Kurtuluş* adlı derginin 1 Nisan 1890 tarihli sayısında Siyonizm’i, Yahudileri Filistin’e yerleştirme amacını güden ve üyelerini Yahudilerin oluşturduğu bir siyasal parti örgütünün kurulması olarak belirtmiştir. Bu terim kısa süre içinde Yahudi çevrelerce benimsenmiş ve Yahudi milliyetçiler tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Tevrat’a göre Yehova kutsal toprakları kıyamete kadar İbrahim Peygamber ve onun ümmetine vermiştir. Bu inanç çerçevesinde Yahudiler için Siyon dedikleri Kudüs ve çevresine dönme, kralları Süleyman tarafından yapılan kutsal mabetleri Beyt-i Makdis’i yeniden inşa etme, daha sonra üstün Yahudi ırkını Nil’den Fırat’a ve nihayet bütün dünyaya ekonomik ve her türlü güç bakımından hâkim kılmak Tevrat’ın ana prensibini oluşturmaktadır. İşte Siyonizm bu hedefleri gerçekleştirmek isteyen ırkçı ve

emperyalist Yahudi milliyetçiliğinin adıdır. Bu inanç Yahudilerin benliklerine öylesine işlemiştir ki, bir gün diasporadaki bütün Yahudilerin, onları kutsal topraklara yeniden götürecek bir Mesih'in öncülüğünde Kral Davud'un altı köşeli yıldızı altında toplanacağına inanmış ve bunu sabırla beklemişlerdir (Öke, 2002: 23).

Bir Yahudi devletinin kurulması fikrinin ilk nüvesi, Boşnak bir Haham olan Yehuda Alkalay tarafından 1843'te ortaya atılmıştır (Soy, 2007: 127). Kudüs ve çevresinde bir Yahudi devleti kurulmasını öngören Siyonizm, Rusya'da, Fransa'da, Almanya'da, Avusturya'da ve Avrupa'nın daha birçok yerinde 18. yüzyıl sonlarında şiddetlenen Yahudi düşmanlığı sonucu, Yahudilere boş bir toprakta (Herzl, Arjantin'de, Kıbrıs'ta ve son olarak Uganda'da kurulabilecek bir Yahudi devletine sıcak bakmıştır) devlet kurulması amacıyla beslenmiş ve hızlanmıştır. Fakat Yahudi köktencilerin baskısıyla, kurulacak Yahudi devletinin Kudüs ve çevresinin dışında boş herhangi bir yerde kurulması fikri kabul görmemiştir (Turan, 2003: 155). 1900 yıl önce Roma tarafından bu kutsal topraklardan sürülerek diasporaya dağılmışlardı. Şimdi 1900 yıl sonra buraya dönmeye karar veriyorlardı. Böylelikle hareketin ismi Filistin'i, dahası kutsal şehir Kudüs'ü çağırıyordu: Siyonizm kelimesi, Kudüs'ün yanı başındaki "Siyon Dağı" ndan geliyordu (Kara, 2006:15).

Siyonistler, 19. yüzyıl Avrupası'nda Hıristiyan dünyasının giderek artan Yahudi düşmanlığının baskı ve katliama dönüşmesiyle artık meselelerine kendi teşebbüsleriyle bir çözüm getirilmesi gerektiğine inanmışlardı. 1894 Eylül'ünde Fransız ordusunda Almanlar lehine casusluk hadisesi meydana gelmişti. Alfred Dreyfus adlı Yahudi asıllı bir yüzbaşı hadisenin faili olarak yakalandı. Deliller yeterli olmadığı halde hapsedilip ordudan çıkarıldı. Dreyfus hadisesi Fransa'da yeni bir antisemitizm dalgasının patlak vermesine sebep oldu (Armaoğlu, 1994: 16). Bu durum daha üniversite yıllarında Avrupa'daki Yahudi düşmanlığı ile yakından ilgilendiğinden, bir antisemitizm şeklinde ortaya çıkan Dreyfus davasını takip eden Theodor Herzl'i çok etkiledi. Bunun neticesi olarak Yahudilerin geleceği konusuna eğilen Herzl çareyi Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulmasında gördü ve 1896'da *Yahudi Devleti (Der Judenstaat)* adlı bir kitapla fikirlerini yayınladı. Ona göre Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulabilmesi için her şeyden önce dünyadaki bütün Yahudilerin teşkilatlanması gerekmektedir. Bu kitabında Yahudilerin bir ulus vücuda getirecek ve bir devlet kurabilecek özelliklere sahip olduklarına inancının tam ve kesin olduğunu, Yahudi meselesinin ne sosyal ne dini bir mesele, keza onun milli bir mesele olduğunu dile getirmiştir (Öke, 2002: 42). Çözümü de ancak, bir meclis dâhilinde medeni dünya milletleriyle anlaşarak, onu siyasal bir dünya meselesi yapmakla mümkün görmektedir (Kocabaş, 1987: 145).

Herzl'e göre Yahudi sorunu antisemitizmin bir sonucu olarak gelişmişti ve Yahudilerin içinde yaşadığı bütün milletler ya gizliden gizliye ya da açıktan açığa antisemitistti. Yahudi Devleti adlı kitabında:

Biz bir devlet, hem de örnek bir devlet kuracak kadar güçlüyüz. Bu amaç için gerekli beşeri ve maddi malzemeye sahibiz ... Bir ülkenin tüm haklı ihtiyaçlarını tatmin edecek büyüklükte dünya üzerinde bir yerde bize egemenlik verin, gerisini kendimiz tamamlarız

derken Yahudilerin bir ulus meydana getirecek ve bir devlet kurabilecek özelliğe sahip olduklarına olan inancını da yinelemiş oluyordu (Öke, 2002: 42).

Anlaşılabacağı ve bilindiği üzere Yahudi sorunu uluslararası bir sorun, çözümü ise; meselenin uluslararası arenaya çıkarılıp, devletlerin dikkatini çekmek ve bu doğrultuda destek sağlamaktı. Herzl, Siyonizm'i devletlerarası politikada dikkat çekici kılma çerçevesinde ilk olarak zengin Yahudilere başvurdu, fakat girişimleri boşa çıkan¹¹ Herzl, umduğu ilgiyi halkta aramaya girişti. Aradığını halkta bulan Herzl halkın coşkusu karşısında daha da heyecanlandı. Hemen dünya Musevilerinden Siyonizm'e yatkın olanları bir çatı altında toplayacak bir kongrenin hazırlıklarına başladı.

Herzl, 27 Ağustos 1897 tarihinde İsviçre'nin Basel kentinde üç gün sürecek olan, *Birinci Siyonist Kongresi*'ni toplamaya muvaffak oldu. Bu kongreye iki yüzü aşkın delege katılmıştır. Her sosyal tabakadan ve düşünceden Yahudileri aynı çatı altında toplayan küçük bir Yahudi akımı yaratmıştır adeta. Bu kongreye en fazla katılım Rusya'dan olmuştur. Basel Kongresi'nde *Dünya Siyonist Teşkilatı*'nın temeli atılmış; başkanlığına da Theodor Herzl getirilmiştir. Bu kongre Siyonist hareketin amaçlarını, bu amaçlara ulaşmak için gerekli araçları ve bu araçları kullanacak bir yürütme heyetini saptamıştır. (Öke, 2002: 45) Kongrenin bitiminden üç gün sonra Herzl anı defterine şunları yazacaktır:

Ben Basel'de bir Yahudi devleti tesis ettim. Ben bunu bugün yüksek sesle söylesem bütün dünyadan bir kahkaha tufanı yükselir. Fakat bundan beş sene sonra belki elli sene sonra ise muhakkak herkes bunun böyle olduğunu anlayacaktır. (Göze, 1995: 54)

Theodor Herzl'in, Filistin'e Yahudilerin yerleşmesi için II. Abdülhamit'i ikna etmek üzere 1896 ile 1902 yılları arasında İstanbul'a beş sefer yapmış olduğu yazılmaktadır (Öke, 2002: 41). Herzl, İstanbul'a gelmeden önce ön hazırlıklar yapar ve II. Abdülhamit'e yurtlarının sınırını, "*Kuzeyde Kapadokya Dağlarından, güneyde Süveyş Kanalına kadar olan alanı kapsamalıdır, Davud ve Süleyman'ın Filistin'i olmalıdır*" diye beyan eder (Kocabaş, 1987: 153). Bu sınırlar daha sonra İsrail'in kurulmasında rol alan Ben Gurion ve diğer İsrailli yetkililerin de sıkça ifadelendirdiği bir slogan olacaktır ve bu sınırlar Kitab-ı Mukaddes'in çizmiş olduğu Filistin coğrafyasıdır (Kitab-ı Mukaddes Eski Ahit, 1976: Tekvin Bab 13-15).

Herzl, çok zor durumda olan Osmanlı maliyesinin bu topraklar karşılığında düzeltilmesi teklifini getirmiştir. Fakat Herzl, II. Abdülhamit ile görüşmelerinde herhangi bir sonuç alamamış ve Abdülhamit, Polonyalı soylu Kont Philipp de

Newlinsky vasıtasıyla Herzl'e gönderdiği şu cevapla Herzl'in bu isteklerini sonlandırmıştır:

Eğer Bay Herzl senin bana arkadaşım olduğun gibi bir arkadaşın ise, ona nasihat et, bu konuda bir diğer adım atmasın. Ben bir karış bile olsa toprak satamam. Zira bu vatan bana ait değil, milletime aittir. Benim milletim bu imparatorluğu savaşta kanlarını dökerek kazanmışlar. Onu kanlarıyla verimli kılmışlar. Bu toprak bizden sökülüp alınmadan evvel, biz onu tekrar kanlarımızla sularız. Benim Suriye ve Filistin alaylarının efradı birer birer Plevne'de şehit düşmüşlerdir. Onlardan bir tanesi dahi dönmek üzere muharebe meydanlarında canlarını vermişlerdir. Türk İmparatorluğu bana ait değildir. Türk milletine aittir. Ben onun hiçbir parçasını veremem. Birakalım Yahudiler milyonlarını saklasınlar. Benim imparatorluğum parçalandığı zaman, onlar Filistin'i hiç karşılıksız ele geçirebilirler. Fakat bizim yalnız cesetlerimiz taksim edilebilir. Ben canlı bir vücut üzerinde ameliyat yapılmasına müsaade edemem. (Öke, 2002: 52)

Sultan II. Abdülhamit, bununla kalmamış, Yahudileri Filistin'e yerleştirmemek için çeşitli tedbirler almış ve hatta toprak almalarını engelleyici kanun çıkarmıştır. II. Abdülhamit ile 19 Mayıs 1901 ve 4 Temmuz 1902 tarihlerinde sonuçsuz kalan iki görüşme daha yapan Herzl anılarında *Siyonizmin amacına ulaşması için Osmanlı'nın dağılmasını beklemeliyiz* demiştir (Arı, 2005: 119).

Siyonistler Osmanlı Devleti'nden Filistin'le ilgili bir sonuç alamayınca, yüzlerini İngiltere'ye çevirmişlerdir. İngiltere 19. yüzyılda en büyük sömürge imparatorluğudur. Üstelik İngiltere Siyonist idealizmine sıcak bakmaktadır. Herzl tarafından başlatılan ve onun ölümünden sonraki 10 yıl içinde Siyonistlerin İngiltere'ye yönelik artan ilgisi, Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden bir süre sonra yoğunluk kazandı ve İngiltere, Siyonist örgütün en büyük ilgi odağı haline geldi.

İngiltere ile Siyonist bağlantıları gerçekleştiren, Herzl'in ölümünden sonra Batı'daki en etkili Siyonizm taraftarı Haim Weizmann'dır (Johnson, 2000: 392). Aslen Rus Yahudisi olup 1910'da İngiliz vatandaşlığına geçen Weizmann¹² liberal *Manchester Guardian* gazetesinin güçlü editörü C. P. Scott'la tanışmıştır. Scott'la tanışması parlamentodaki muhafazakârların lideri Arthur Balfour, Winston Churchill ve Lloyd George¹³ ile tanışmasını kolaylaştırmış, onların Siyonizm'e sıcak bakmalarını sağlamıştır. Yine parlamento üyesi Herbert Samuel ise Yahudi kurumunun üyesi ve Weizmann'ın en yakın arkadaşındır. Hiç kimse onun Siyonist olduğunu bilmemektedir (Johnson, 2000: 393). Samuel İngiltere ve Fransa arasında gizli imzalanan 1916'daki Sykes-Picot Anlaşması ile Suriye'nin Fransızlara verilmesini; bir Türk devleti ile sınır olacağına bir Avrupa devleti ile sınır olan bir Yahudi devletinin daha iyi olacağı düşüncesiyle desteklemiş ve bunun için çalışmıştır. 1916 yılı sonuna gelindiğinde Weizmann'ın taraftarları Lloyd George başbakan, Arthur Balfour ise dışişleri bakanı olmuştur (Öke, 1990: 286).

Birinci Dünya Savaşı devam ederken 1880 Rusya-Odesa doğumlu ünlü Siyonist lider Vladimir Jabotinsky bir Siyon ordusunun oluşturulması ve İngilizlerin yanında savaşa girilmesi taraftarıdır. Böyle bir durumda müttefiklerden sayılacakları için Filistin'e sahip çıkmaya daha fazla hak sahibi olacaklardır. Zaten daha önce de "Siyon Katır Alayları" ile müttefiklerin yanında Osmanlılara karşı Gelibolu'da savaşmışlardır. Neden şimdi Filistin'de İngilizlerin yanında savaşmasınlar? 1917'de İngiliz Savaş Bakanı Lord Derby'i ikna eden Jabotinsky, derhal hazırlıklara başlamıştır. Weizmann'dan yeşil ışık gören Jabotinsky "Yahudi Lejyonu" nu kurmuş ve Filistin'de Allenby komutasında kendisi teğmen ve daha sonra kurulacak İsrail Devleti'nin başbakanlarından David Ben Gurion ise onbaşı rütbesiyle bu birliğe katılmışlardır. Milli bayrakları Davut'un altı köşeli yıldızı altında savaşan bir Musevi ordusu, belki de Jabotinsky'nin iddia ettiği gibi, Balfour Bildirisi'nin de İngilizlerce kabulü yönünde önemli bir adımdır. Hele, buna Filistin'deki casusluk faaliyetleri ve uluslararası düzeyde propaganda gayretleri de eklenince, Siyonizm; artık büyük güçlerin savaş sonunda yeni bir düzen kurarken, göz ardı edemeyecekleri bir siyasi aktör olarak dünya sistemine girecektir (Öke, 1990: 290-304).

İngiltere Siyonist Dernekleri Başkanı Lord Rothschild 18 Temmuz 1917'de İngiliz Dışişleri Bakanı Balfour'a kendi imzasıyla takdim ettiği mektupta üç önemli öneride bulunmuştur. Birincisi Filistin'in Yahudi vatani olması, ikincisi Yahudilere kısıtlama getirilmeden buraya göç etmeleri, üçüncüsü ise; Yahudilerin burada kendi kendilerini idare etmeleridir (Johnson, 2000: 396). Dışişleri Bakanı Balfour 2 Kasım 1917'de Lord Rothschild'e *Balfour Deklarasyonu*¹⁴ (bildirisi) adını alacak olan ve "İngiltere Filistin'de Yahudi halkı için bir milli yurdun tesisini olumlu karşılamaktadır" (Besalel, 2001: 259) ifadesinin bulunduğu cevabi bir mektup yazmış ve mektubu Lord Rothschild'e yollamıştır. Mektubun içeriği şöyleydi:

Dışişleri Bakanlığı

2 Kasım 1917

Saygıdeğer Lord Rothschild,

Yahudilerin Siyonist özelemlerine sempatisini dile getiren aşağıdaki deklarasyonun Kabine'ye sunulmuş ve onun tarafından onanmış olduğunu, Majestelerinin hükümeti adına size bildirmekten mutluluk duyuyorum; Majestelerinin hükümeti, Filistin'de Yahudi halkı için bir ulusal yurt kurulmasına olumlu bakmaktadır ve Filistin'de bulunan Yahudi olmayan toplulukların yurttaş ve dinsel haklarına ya da herhangi bir başka ülkedeki Yahudilerin sahip oldukları haklara ve siyasal statüye zarar verebilecek herhangi bir şeyin yapılmaması kaydıyla bu hedefe erişilmesi için elinden gelen tüm çabaları harcayacaktır. Bu deklarasyonu Siyonist Federasyonun bilgisine sunarsanız, size minnettar olacağım.

Saygılarımla,

Arthur James Balfour" (Kocabaş, 1987: 216)

Bu mektupla dışarı çıkan İngiliz Harp Kabinesi Şef Sekreteri Mark Sykes "*Dr. Weizmann bir oğlunuz oldu*" dediğinde Weizmann: "*Eh... İlk önce çocuğu sevmedim. Benim beklediğim değildi. Fakat bunun büyük bir olay olduğunu biliyordum. Önümüzde yeni derterle ancak büyük hazlarla dolu yeni bir dönem açılıyordu*" diye yanıtlamıştır (Öke, 1990: 305).

Bu mektup ve bunun ardından gelişecek olaylar, Siyonist kesimin desteğinin itilaf devletleri yönüne çekilmesinde önemli bir rol oynamış, ayrıca 1918 Ekim ayında ABD Başkanı Wilson tarafından da desteklenmiştir. ABD, Ortadoğu'da bir Yahudi devletinin var olmasının, Ortadoğu politikaları için sağlam bir dayanak oluşturacağını idrakine varmıştı. Balfour'un bu mektubu üzerine yürütülen girişimler, 1918 yılında önce Fransa'nın, ardından da İtalya'nın desteğini aldı. Balfour Bildirisi, Ortadoğu'da bir İsrail devletinin kurulmasına giden önemli bir kilometre taşı olup bu bildiriyle Siyonizm artık uluslararası politik bir programa dönüşmüştür.

İngilizler bildiri yayınlandıktan tam bir ay sonra Kudüs'ü işgal etmiştir. Böylece Siyonistler Balfour'un bildirisinde sunmuş olduğu hedeflerini daha rahat bir şekilde gerçekleştirebileceklerdir (Öke, 1990: 308). Balfour Bildirgesi yayınlandığında, -1917 yılında- Filistin nüfusunun 570 bini Müslüman, 74 bini Hıristiyan ve 75 bini Yahudi idi. Bildirge ile Filistin'e Yahudi göçleri hızlanmış, yaklaşık 16.500 Yahudi Filistin'e göç etmiştir (Armaoğlu, 1994: 35).

3. Filistin'e Yahudi Göçleri (Aliyah)

Kelime anlamı yükselme veya yukarı çıkma olan ve Yahudilerin sürgünden, yani diasporadan, İsrail yurdu olarak addedilen Filistin'e tek tek veya gruplar halinde gelişini ifade eden ve kutsal kitaplarına dayanan *Aliyah* önemli basamaklardan geçerek gerçekleşmiştir (Karaman, 1992: 18).

Yüzlerce yıl önce Filistin'den sürgün ile dünyanın dört bir yanına dağılan Yahudilerden Müslüman ülkelere yerleşip buralarda yaşayanlar hoşgörülü bir yaşama, din ve inanç özgürlüğüne sahipken, Avrupa'da yaşayan Yahudiler, Avrupa ülkelerinin Hıristiyanlık dinini seçmesiyle baskıya maruz kalmışlardır. Ortaçağ'da özellikle Batı Avrupa'da görülen Yahudi düşmanlığı sonucunda Yahudiler, 1290'da İngiltere'den, 1392'de Fransa'dan, 1492'de İspanya'dan ve 1497'de de Portekiz'den kovulmuşlar, bazı Yahudiler de inançlarını gizlemek zorunda kalarak Hıristiyanlığı benimsemiş gibi davranmışlardı. 15. yüzyıl sonlarında İspanya'da öldürülen Yahudilerin sayısı 100.000'i bulmuştu. Kovulan Yahudilerin bir kısmı Hollanda'ya iltica etmekle birlikte büyük bir kısmı Osmanlı'ya göç etmiştir. Almanya'dan kovulanlar ise Polonya'ya gitmişlerdir (Kocabaş, 1987: 35-37).

19. yüzyılın sonlarına doğru Orta ve Doğu Avrupa'da yeniden canlanan antisemitizm, Filistin'e¹⁵ dalgalar halinde Yahudi göçlerinin başlamasına sebep olmuştur (Armaoğlu, 1994: 11). 19. Yüzyılın sonlarına doğru Avrupa milliyetçiliği

her ÷lkede antisemitizmi tahrik etmişti. Eskiden beri Yahudileri sevmeyen bu milli toplumlarda, Yahudi karşıtlığı birdenbire şiddetlendi. Bu ÷lkelerden biri de ilginçtir, Avrupa'daki milliyetçilik akımından en az etkilenen ve sınırları içinde 3.000.000 Yahudiyi barındıran Rusya oldu. Rusya'da Yahudiler ikinci sınıf vatandaş olarak gör÷lüyordu ve Yahudiler buldukları şehirlerde, diğer Rus vatandaşları ile karışmıyor, ayrı yerleşim yerlerinde yaşıyorlardı. 1881'de Rus çarının öldür÷lmesiyle Rusya'da yoğun bir Yahudi d÷şmanlığı ve Yahudilere saldırılar başladı. Bu olaylar Yahudilerin kitleler halinde başka ÷lkelere göç etmesine neden oldu. (Armaoğlu, 1994: 12-13). 19. y÷zyıl sonlarında başlayıp 1917 Balfour Bildirisi'yle hızlanan Filistin'e Yahudi göçü Almanya'da Hitler'in iktidara gelmesi ve Yahudi soykırımının başlamasıyla zirveye çıkmıştır.

Filistin'de Yahudi nüfusunun artışı oldukça hızlı bir şekilde gerçekleşmiş olup, 1880'lerde Filistin'de 35.000 Yahudi varken bu sayı 1900'lerin başlarında hızla artmaya başlamış ve Birinci Dünya Savaşı sırasında ve izleyen yıllarda ikiye katlanmıştır. İngiliz manda yönetiminin tesisini izleyen 10 yıl içinde yaklaşık 100.000 Yahudi göçmen Filistin'e giriş yapmış ve böylelikle bu tarihlerde var olan Yahudi nüfusu Filistin nüfusuna oranla, % 10'lardan % 17'lere yükselmiştir (Davutoğlu, 2003: 280).

1930'lu yıllarda, özellikle Doğu Avrupa'da antisemitizm daha radikal ve acımasız olmuştu.¹⁶ Almanya'da alevlenen antisemitizm İtalya, Polonya, Avusturya, Romanya, Macaristan ve Çekoslovakya gibi devletlerce de iyice benimsenmişti. Avrupa'da antisemitizmin giderek artması dünya Yahudilerini harekete geçirdi. Prag'da toplanan 18. Dünya Siyonist Kongresi, Nazilerle mücadele ve mülteci durumuna düşen Yahudileri Filistin'e yerleştirme konusunda kararlar almıştır (Bozkurt, 2008: 74).

Birincisi Rusya'dan başlayan ve İsrail Devleti'nin kuruluşundan sonra da devam eden tarihteki toplu aliyah örneklerinden bazıları kısaca şöyledir:

- **1882-1903:** Bu dönem Birinci Aliyah olarak adlandırılmakta olup başta Rus Çarlığı olmak üzere Doğu Avrupa kökenli 35.000 kadar Yahudi, Filistin topraklarına göç eder.
- **1904-1914:** 1897 Basel kongresinin bir uzantısı olarak daha sistemli, daha planlı ve ideolojik bir biçim alan ve 1904'te başlayan 2. göç dalgası da Rusya'da Yahudilerin uğramış olduğu baskılardan sonra olmuştur (Öner, 2006: 50). 40.000 Yahudi Rusya'dan Filistin topraklarına göç eder.
- **1919-1923:** İngiltere'nin Filistin'i ele geçirmesi, Rusya'daki 1917 Bolşevik Devrimi (1917-1920) ve 1. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa devletlerinin ve imparatorlukların yıkılması sonucu Yahudilere yapılan baskılar nedeniyle yaklaşık 37.000 Yahudi Filistin'e göç etmiştir (Besalel, 2001: 95).

- **1924-1929:** Polonya, Macaristan ve ABD'den toplam 48.000 Yahudi İngiliz mandasındaki Filistin topraklarına göç eder (Besalel, 2001: 96).
- **1929-1939:** Beşinci ve en büyük kitlesel göçün nedeni, 1933'te Almanya'da Nazilerin başa gelmesi ve Avrupa ülkelerinin kapılarını Yahudilere kapatmasıdır. Filistin'deki Yahudi nüfusunun iki katından daha fazla Yahudi Filistin'e göç etmiştir. 1929-1939 yılları arasında Yahudi nüfusu 175.000'den 475.000'e çıkmıştır (Besalel, 2001: 98).
- **1933-1948:** Almanya'da Nazi partisinin iktidara geçmesi ile İngiltere Filistin'e göçü sınırlar. Bunun üzerine İngiltere'nin izni dışında başta Alman Nazi toplama kampları olmak üzere kaçak göçmenler göç dalgasını oluşturmuş ve yaklaşık 153.000 Yahudi Filistin'e göç etmiştir.
- **1948-1950:** 1948 yılında artık İsrail Devleti kurulmuştur. Doğu Avrupa ve Arap ülkelerindeki 500.000 Yahudi İsrail topraklarına göç eder. Bu göç sırasında Yemen'deki bütün Yahudi nüfusu (49.000) uçaklarla İsrail'e getirilir. Aynı şekilde Irak'tan 114.000, İran'dan 30.000 Yahudi İsrail'e getirilir.
- **1985-1991:** 1985 ve 1991 yıllarında iki ayrı operasyonla Etiyopya'daki bütün Yahudiler İsrail'e getirilir. 1985'teki Musa operasyonunda 6 haftada 8.000, 1991'deki Süleyman operasyonunda ise 1 günde 15.000 Yahudi Etiyopya'dan İsrail'e taşınır.

Arz-ı Mev'ud'a yeniden dönmek ve altı köşeli Davut yıldızı altında yeniden vücuda gelmek için ısrarla Filistin bölgesine göç eden Yahudiler 1917'de nüfusun % 8'ini oluştururken, Filistin topraklarının da ancak % 2,5'ine sahip olmuşlardı. 1947'de nüfusun % 31'ini oluşturan Yahudiler, tüm çabalarına rağmen Filistin topraklarının hala % 6-7'sini ele geçirmiş bulunuyorlardı (Arı, 2005: 121-122).

4. Filistin'de İngiliz Manda Dönemi

Filistin'de 1917 yılında fiilen başlamış olan İngiliz yönetimi, 19-26 Nisan 1920 tarihlerinde yapılan San Remo Konferansı ile Filistin üzerinde İngiliz manda yönetiminin kabul edilmesiyle garanti altına alınmış, Milletler Cemiyeti Konseyi'nin 24 Temmuz 1922 tarihinde aldığı 28 maddelik bir kararla Filistin'deki İngiliz manda yönetiminin esasları belirlenmiştir. Bu kararlarda 1917 Balfour Bildirgesi ve İngiltere'nin mandater devlet olarak 3 Haziran 1922 tarihinde Dünya Siyonist Teşkilatına yaptığı açıklamalardaki (Armaoğlu, 1994: 36) politika esasları hemen hemen aynen benimsenerek Filistin toprakları resmen İngiliz manda yönetimine bırakılmıştır. Filistin mandası İngiltere'ye verildiği sırada 1918'lerde nüfusun % 93'ünü (708.000) Araplar, % 7'sini (57.000) yabancılar oluşturuyordu. İngiltere Filistin mandasını aldığı andan itibaren Filistin'e Yahudi göçüne göz yummaya başlamıştı. Bu durum da Arapların sert tepkilerine neden oluyordu. Milletler Cemiyeti Konseyi 16 Eylül 1922 tarihinde İngiliz manda yönetimindeki Filistin'in sınırlarını¹⁷ (Armaoğlu, 1994: 37) onaylamış, aynı zamanda Siyonist

olduğu açıklanan Sir Herbert Samuel, İngiltere tarafından Filistin'e ilk İngiliz yüksek komiseri olarak gönderilmiştir.

Siyonizmin en kuvvetli dayanağı olan ABD, 21 Eylül 1922 tarihinde Amerikan Kongresi'nin aldığı ortak bir kararla Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulmasını kabul etmiştir. Beraberinde 3 Aralık 1924 tarihinde İngiltere'nin Filistin üzerindeki mandasını tanıyan Amerika, İngiltere ile bununla ilgili bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmanın en önemli maddesi, hatta ABD için çok çok önemli olan tarafı 7. maddedir. Çünkü bu madde, İngiltere'nin manda rejimindeki uyguladığı tüm kararları ABD'nin onayına sunması; dolayısıyla ABD'nin bundan sonra Filistin'de yaşanacak her türlü gelişmede söz sahibi olmasını içeriyordu (Armaoğlu, 1994: 37).

İngiliz hâkimiyeti dönemi, İsrail Devleti'nin ilanına giden süreçte Yahudilerin bir devlet olarak ihtiyaç duyduğu birçok hususun elde edildiği bir dönem olmuştur. Yukarıda özetlendiği gibi bölgedeki nüfus dengeleri Yahudiler lehine çevrilmiş, 1922 yılında Yahudi Ajansı kurularak, Yahudilerin İngiliz manda yönetimi ve hatta uluslararası arenada diğer devletler ile bir aktör olarak temas kurması sağlanmıştır. Ayrıca yine bu dönemde İbranice, İngilizce ve Arapçayla birlikte resmi dil olarak kabul edilmiştir. Ayrıca bu dönem artan Yahudi nüfusuna bir tepki olarak Arap yeraltı örgütlenmelerinin oluşturulduğu, bu örgütlenmelere karşı oluşturulan Yahudi yeraltı silahlı teşkilatlarının da devreye girmesi ile Arap-Yahudi çatışmalarının başladığı dönemdir.

Özellikle manda dönemi, İngilizlerin Filistin'de Yahudi yerleşimini ve devletleşmeye gidişlerini kolaylaştırmak, Siyonist hareketi Filistin'e kesin ve hâkim bir şekilde yerleştirmek, Arapların ise Yahudilerin Filistin'de çoğalmalarına karşı durmak için uğraştıkları bir dönemdir.¹⁸ Otuz yılı aşkın yönetimi altında İngiltere, önce işgal kuvveti daha sonra da manda yöneticisi olarak bulunduğu Filistin'de çelişkilerle dolu bir siyaset izlemiştir. Yine de bu döneme damgasını vuran İngiliz siyaseti temelde Yahudilerden taraf olacaktır (Karaman, 1992: 23). Filistin'de manda idaresini yerleştiren İngiltere'nin işi hiç kolay değildi. Filistin'i Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopartmış, ancak geleneksel "böl ve yönet" siyasetine rağmen bölgede huzuru sağlayamamıştı (Öke, 2002: 415).

İngiltere, manda yönetimi ile Filistin üzerinde hukuki kontrole sahip olmasına rağmen Filistin, İngiltere için 1920-1948 döneminde çok ciddi sorun oluşturacaktı. Çünkü Filistin toprakları Şerif Hüseyin'in şahsında Araplara vaat edilmiş olan geniş alanlı bir bağımsızlığın parçasıydı¹⁹, burasını Yahudi göçlerine açmakla adeta Araplardan koparıyor, üstelik Arap bağımsızlığını gerçekleştirmediği gibi yüzyıllardan beri üç semavi din için de kutsallaşmış olan topraklar Araplardan yavaş yavaş koparılarak başka bir toplumun yurdu haline getiriliyordu. Filistin Arapları Balfour Bildirgesini İngiliz manda yönetimi başlar başlamaz anlamış ve daha ilk günden direnişe geçmiştir ki, bu durum günümüze kadar süregelen Arap-Yahudi çatışmasının da başlangıcı olmuştur.

İki savaş arası dönemde, (1919–1939) Filistin sorununun temelini, Yahudilerin Balfour Bildirgesi'ni fiiliyattan, yurt kurmadan öteye resmîyete, devlet kurmaya geçirme çabalarına karşılık; Arapların bu bildirgeyi etkisiz kılma, Yahudilerin bir yurt kurmalarına imkân vermeme çabaları oluşturmuştur. Aynı zamanda Yahudilerin Filistin'e daha fazla Yahudi göçü sağlama çabalarına karşılık Arapların bunu engellemeye yönelik çabaları ve beraberinde Wilson Prensipleri doğrultusunda Filistin'in nüfus çoğunluğunun Arap olmasına dayanarak Filistin'de bağımsız bir Arap devletinin kurulması yönünde verilen mücadeleler oluşturmuştur.

Bütün bunlara karşılık Filistin'deki İngiliz hükümeti bir yandan Balfour Bildirgesi ile Yahudilerle manda yönetimi arasında bir denge, diğer taraftan Araplarla Yahudiler arasında bir denge ve işbirliği kurma çabasında olmuş fakat Araplar bu politikanın karşısında olmuşlardır. Çünkü Araplar Yahudileri, Filistin-İsrail sorununun meşru bir tarafı olarak kabul etmemelerine rağmen İngiliz yönetimi Yahudileri bir taraf olarak kabul etmekteydi ki, bu durum Araplarla manda yönetiminin arasındaki çatışmanın da ana nedenini oluşturmaktaydı. Bu görüş ayrılığı ve çatışma Arap-Yahudi çatışmasına dönüşmüş ve 1920–1939 döneminde şiddetlenerek gelişmiştir. Şöyle ki; 1920–1933 döneminde Arap-Yahudi çatışmaları genellikle mahalli çapta, dağınık olmuştur. Bunun nedeni Arap toplumunun Filistin içinde Yahudiler gibi sıkı bir dayanışmaya ve örgütlenmeye gidememiş olmasından kaynaklanmaktaydı. Bu dönemde 1920, 1921 ve 1929 yıllarında üç büyük Arap ayaklanması olmuştur. İngiliz manda yönetimi Filistin'deki Yahudi-Arap çatışmalarını askeri müdahaleyle durduracağını düşünmekteydi fakat sonraki gelişmeler bunun böyle olmayacağını gösterecektir (Bozkurt, 2008: 20-21).

1929 ayaklanmalarından sonra İngiltere, Walter Shaw başkanlığında bir hukukçular ve Sir John Hope Simpson başkanlığında bir iktisatçılar komitesini, incelemelerde bulunmak ve rapor hazırlamak üzere Filistin'e gönderdi. Her iki komite de 3 ay sonunda yaptıkları incelemeler neticesinde raporlarını sunmuşlar ve İngiltere sunulan bu raporlar doğrultusunda 1930 Ekim ayında *Passfield Beyaz Kitabı (Passfield White Paper)* yayınlamıştır (Arı, 2005: 209). Siyonizm'i emperyalizm olarak gören ve sosyalist olan Lord Passfield bu raporunda Arap-Yahudi işbirliğine dayanan bir yönetimi tavsiye etmekle beraber Yahudilere göç ve toprak satışının sınırlandırılması gerektiğini belirtiyordu (Özmen, 2006: 171).

İngiltere'nin Filistin sorununa çözüm bulmak için Arapların haklılığını kabul eden ve Arapların görüşlerini benimseyen tek belgesi Passfield Beyaz Kitabı olmuştur. Ayrıca Kitapta, Yahudilerin iyi bir örgütlenme ve politikayla 1 milyon dönüm toprağa sahipken Arapların üçte birinin topraksız olduğu belirtilmiştir. Bölgeye yapılan Yahudi göçünün hem toprak yetersizliğine hem de Araplarda işsizliğe neden olduğu belirtilerek, hem göçün hem de Yahudilere toprak satışının sınırlandırılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu belge Yahudilerde büyük tepkiye neden olmuş, Haim Weizmann, Dünya Siyonist Teşkilatı başkanlığından istifa etmiştir. Beyaz Kitap, dünyanın birçok yerinde Yahudiler tarafından protestolara

neden olmuştur. Protestoların şiddeti, İngilizleri geri adım atmaya zorlamış ve İngiliz Başbakanı McDonald, 13 Şubat 1931’de Weizmann’a bir mektup yazarak, İngiltere’nin 1917 Balfour Deklarasyonu ile benimsediği politikayı sürdürdüklerini belirtmiştir. Bu açıklamayla Beyaz Kitap’ın Araplar açısından hoşnutluk yaratacak bir yanı kalmamıştır. Bunun üzerine başlayan Arap protestoları, manda yönetimi tarafından çok sert önlemlerle bastırılmaya çalışılmıştır (Armaoğlu, 1994: 54).

1933 yılında Almanya’da antisemitizm söylemi ile Nazi Partisi’nin iktidara gelmesiyle Almanya ve bu ülke ile yakınlaşma içinde olan ülkelerden Filistin’e Yahudi göçleri hızlanmış, bu durum 1933 yılından sonra Arap-Yahudi çatışmalarının daha da şiddetlenmesine neden olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonunda Filistin’deki Yahudi nüfusu yaklaşık olarak 60-80 bin iken, 1932 yılında 9.500, 1934 yılında 42.539, 1935 yılında 62.000 Yahudi göç etmiştir. 30 Haziran 1938 tarihi itibariyle Filistin nüfusu 1.418.619 olmuş, bunun 895.159’u (% 63.1) Arap, 399.808’i (% 28.2) Yahudi’dir (Armaoğlu, 1994: 42-43).

Filistin’deki İngiliz Yüksek Komiseri Sir Herbert Samuel’in Siyonist olması nedeniyle İngiliz manda yönetiminin Yahudiler lehine yanlı tutumu ve Siyonistlerin büyük önem verdiği Yahudi göçünün sürekli devam etmesi üzerine Filistinliler 15 Nisan 1936 tarihinde komşu Arap ülkelerinden Arap milliyetçilerinin de mücadeleye katılmak üzere geldiği, üç yıl süren Büyük Arap Ayaklanması’nı başlattılar. Bu ayaklanmayı yönetmek amacıyla bütün şehirlerde kurulan milli komiteler 25 Nisan 1936’da bir araya gelerek “Yüksek Arap Komitesi”ni oluşturdular. Komite Yahudi göçlerinin, Yahudilere toprak satışının durdurulması ve seçilmiş ve temsili bir halk meclisine karşı sorumlu bir milli hükümetin kurulması doğrultusunda üç temel istek gerçekleşinceye kadar isyana devam etme kararı aldı. Bu üç temel istek bundan sonra Filistin Araplarının İsrail Devleti kuruluncaya kadar ısrarla savundukları üç temel ilke olmuştur. 1936 ayaklanması Filistinlilerin örgütlü ilk başkaldırıları idi (Armaoğlu, 1994: 44). Bunun üzerine İngilizler bölgeye, Lord Robert Peel başkanlığında bir araştırma heyeti (Peel Komisyonu) göndermiştir. Heyet raporunu Temmuz 1937’de hükümete sunmuştur. *Peel Raporu* Yahudilerle Arapların aynı devlet içinde yer almasının mümkün olmayacağını, Filistin topraklarının Arap, Yahudi ve Kudüs’ün İngiliz mandasında bulunan uluslararası bölümü olmak üzere üçe ayrılması gerektiğini içermektedir (Armaoğlu, 1994: 54-58). Araplar bu paylaşım planına karşı çıkarken, Siyonistler ilk etapta küçük de olsa bir devlete sahip olmak istediğinden planı kabul etmiştir (Turan, 2003: 168).

Yeni bir dünya savaşının ayak sesleri duyulurken Ortadoğu’daki dengeleri korumak isteyen İngiltere’nin Almanya ile savaşıma ihtimali bulunuyor, Araplarla arasının bozulmasını istemiyordu. Zira İngiltere’nin muhtemel bir savaşta stratejik konumları, petrol vb. gibi nedenlerle Araplara kesin ihtiyacı vardı. 1936–1939 dönemindeki ayaklanmayı durdurmayı amaçlayan *McDonald Beyaz Belgesi* (*McDonald White Paper*) 17 Mayıs 1939 tarihinde yayınlandı (Arı, 2005: 211). Bu belge esas olarak Filistin’de Yahudi devletinin kurulmasının İngiliz siyasetinin bir

parçası olmadığını, gelecek yıllarda Yahudi göçmenlerin kabulünün Arap nüfusun onayına tabi tutulacağını, gelecek on yıl içinde Arapların ve Yahudilerin karşılıklı olarak gösterecekleri işbirliği doğrultusunda iki toplumlu bağımsız Filistin Devleti kurulmasını ve göçmen sayısının beş yıl içinde 75.000 olarak dondurulmasını öngörmekteydi. Bu belge Filistinli Araplar açısından farklı direniş gruplarının arasında bölünmeye yol açarak 1936–1939 ayaklanmasının bölünmesine, zayıflamasına neden olmuştur. Diğer taraftan bu belge Siyonistler açısından “Kara Belge” olarak ifade edilmiş ve İngiliz manda yönetimini de faaliyetlerinde hedef almaya başlamışlardı.

McDonald Beyaz Belgesine şiddetli tepki gösteren Siyonistler, bu belgeyle İngiltere'nin Yahudi ulusal yurdunun kurulmasını desteklemekten vazgeçtiği gibi, bu hedefin önünde bir engele dönüştüğünü düşünmüşler ve Siyonistler için bir dönüm noktası olan bu gelişmeyle birlikte Siyonist programda öngörülen güçlü bir devletin desteğini alma stratejisinde, İngiltere'nin yerini ABD'nin almasını planlayan Siyonist diplomasinin yönünde tarihsel bir dönüşüm yaşanmıştır. 1939 belgesiyle, İngilizler Siyonistlere yönelik kollayıcı siyasetini sürdürme konusunda isteksizlik gösterince, Siyonistler eski hamilerine düşman olmuşlar²⁰ ve mandanın sona ermesi için aktif olarak çalışmaya karar vermişlerdir (Dursunoğlu, 2005: 197). Ancak Yahudiler yine de İngiltere'nin yanında savaşmışlardır. Bununla ilgili Yahudi Ajansı Başkanı Ben Gurion şöyle der: “*Bu savaşta ortada son İngiliz kararı yokmuş gibi İngilizlerle birlikte savaşacağız ve savaş yokmuş gibi İngiliz kararıyla mücadele edeceğiz.*”

Yahudiler İkinci Dünya Savaşı sonrası için bir yandan silahlı mücadele hazırlıklarını yaparken diğer taraftan siyasi mücadele hazırlıklarını da ihmal etmediler. Bu yönde 9–11 Mayıs 1942 günlerinde New York'ta yapılan Dünya Siyonist Teşkilatı'nın olağanüstü kongresinde 11 Mayıs 1942'de kabul edilen *Biltmore Programı* adlı belge doğrultusunda Yahudiler sınırsız göç, Yahudi ordusu ve Filistin'in Yahudi devleti olması taleplerine destek buldular (Armaoğlu, 1994: 63).

Savaş sonrasında manda yönetiminin Filistin'de izleyeceği politikanın belirsiz olması, Yahudilerin savaş sonrası için İngiltere'ye karşı silahlanmaları, artan Siyonist propaganda baskısı, Yahudi göçlerinden doğan Yahudi-İngiliz-Arap çatışmalarının artması, Arapların 1939 Beyaz Belgenin uygulanması için artan baskıları ve İkinci Dünya Savaşı'nın neden olduğu yıkım nedeniyle ekonomik bir çöküntü yaşamakta olan ve bölgedeki şiddet olaylarını kontrol altına alamayan İngiltere, Arap-Yahudi meselesini Birleşmiş Milletler (BM) platformuna taşımayı tercih etmiştir (Öke, 2002: 417).

2 Nisan 1947'de BM'ye başvurarak Filistin sorununun BM Genel Kurulu gündemine alınmasını talep eden İngiltere için Hindistan'daki yönetiminin sona ermesiyle Ortadoğu'da manda yönetimini sürdürmesinde etkili olan birincil neden ortadan kalkmıştı. İngilizler bir yıl daha Filistin'de kalmışlarsa da geçici bir hükümette görev almışlar, bölgenin geleceğinin sorumluluğunu BM'ye

devretmişlerdir (Lewis, 2005: 283). BM bu tarih itibarıyla Filistin sorununu ele almıştır. Mısır, Suudi Arabistan ve Suriye öncülüğündeki Arap devletleri, Filistin'deki manda rejimine son verilmesi ile birlikte Filistinlilerin bağımsızlığının tanınması yönünde çalışırken, Yahudiler de Filistin'de kendi bağımsız devletlerinin kurulması için BM'yi etkilemeye yönelik faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bunun üzerine BM Genel Kurulu Filistin sorununun çözümü için bir komite kurulması kararı almıştır. Avustralya, Kanada, Çekoslovakya, Guatemala, Hindistan, İran, Hollanda, Peru, İsveç, Uruguay ve Yugoslavya'dan oluşan 11 üyeli BM Filistin Özel Komitesi (UNSCOP) Filistin'de incelemeler yapmış, çalışmaları sonucunda çoğunluk planı ve azınlık planı adında iki tasarı hazırlamıştır (Süer ve Atmaca, 2006: 31). Bunlardan çoğunluğun desteklediği *Taksim Planı*, Filistin'de bağımsız bir Yahudi devleti, bağımsız bir Arap devleti ve Kudüs'te BM gözetimi altında uluslararası bir bölge kurulmasını öngörüyordu. Azınlığın desteklediği diğer görüş ise bağımsızlık yerine Filistin'de Yahudi ve Arap topluluklarından oluşan, başkenti Kudüs olan federatif bir Filistin devletinin kurulmasını öngörüyordu (Özmen, 2006: 57).

İki ayrı devlet kurulmasını teklif eden plan Yahudiler tarafından şartlı olarak olumlu karşılanmış, Araplar ise çoğunluk planının Filistin'in toprak bütünlüğünü parçaladığı, azınlık planının gizli bir şekilde bölücü amaçlar izlediği için her iki plana da karşı çıkmışlardır. Arapların önerileri Filistin'deki bütün insanların ve azınlıkların haklarına saygı gösterecek demokratik bir devlet sisteminin sağlanması yönünde olmuştur.

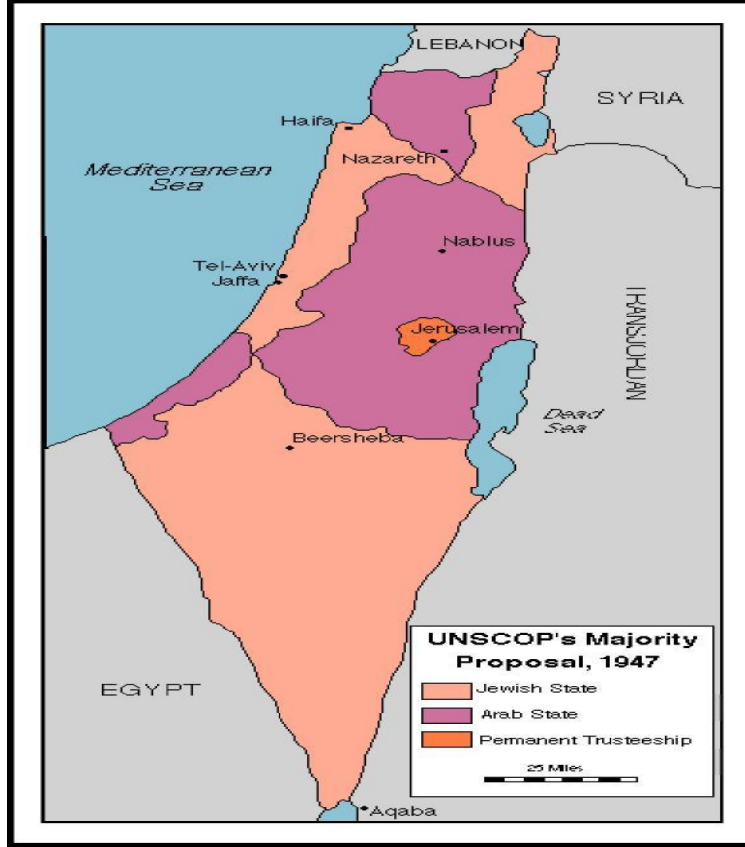
Ülke temsilcileri arasındaki fikir ayrılıkları nedeniyle özel komitenin çalışmaları incelemek üzere kurduğu iki alt komitede 19 Kasım 1947'de yapılan oylamalar sonucunda, Filistin sorununun Uluslararası Adalet Divanı'na gönderilmesi teklifi reddedilmiş, BM'nin Filistin sorununu görüşmeye yetkili olduğu kararı alınmış, Filistin'de bağımsız demokratik bir devlet kurma teklifi kabul edilmemiş, nihayet özel komisyon Filistin konusu ile ilgili kesin kararı oylayarak taksim planını kabul etmiştir. Bu plana göre politik olarak bağımsız, ancak ekonomik olarak birbirleriyle ilişkilerini sürdürmeleri gereken iki devlet oluşturulacaktı. 29 Kasım 1947'de BM Genel Kurulu'nun yaptığı oylama sonucunda 10 çekimser, 13 ret ve 33 kabul oyu²¹ (Karaman, 1992: 41-42) ile Filistin'in Arap ve Yahudi devletine bölünmesi, Kudüs kentinin uluslararası gözetim altında olacağı bir *corpus separatum*²² kabul edildi. Bölünme planı kabul edildiği şekliyle 181 sayılı karara göre:

1. Filistin'deki mandanın sona ermesi ve İngiliz silahlı birliklerinin 1 Ağustos 1948'den geç olmamak kaydıyla geri çekilmesi,
2. Bir Arap devleti ve bir Yahudi devleti kurulması, Kudüs şehri için BM konseyi tarafından yürütülecek özel uluslararası bir rejim,
3. İki ülkenin ekonomik ve transit bir birlik tesis edebilmeleri için sulama, toprak koruma ve ekimi, devletler arasındaki tren yolu, otoyol, iletişim, havaalanı, liman

işletmeciliği, ortak geçerli bir kur sistemi ve tek bir yabancı döviz kuru, ortak gümrük birliği yaratma,

4. Bölünme planının başarıyla yürütülmesini sağlamak için beş üye devletten oluşan bir Filistin Komisyonu'nun kurulması kabul edilmiştir (Arı, 2005: 222).

Paylaşımaya göre Filistin'in % 42.88'i ayrılan Arap devletinin 725.000'i Arap, 10.000'i Yahudilerden oluşan bir nüfusa sahip olacakken Yahudilere ayrılan % 56.47'de 498.000'i Yahudi ve 407.000'i Arap nüfus oluşturacaktı (Armaoğlu, 1994: 84). (Bkz. Harita 1)

Harita 1: 1947'de BM Filistin Topraklarını Paylaştırma Planı *

Aslında Siyonistler de bu planı tüm yönleriyle beğenmemişlerdi ancak bu planı uzun zamandır bekledikleri ve gerçekleştirmeye çalıştıkları bir Yahudi devletinin oluşması için bir adım olarak kabul etmişlerdi. Araplar bu planın uygulanmasını durdurmak için gerekirse savaşacaklarını ilan etmişlerdir (Özmen, 2006: 57).

* Kaynak: http://www.worldmapfinder.com/Map_Search.php?ID=/Tr/Asia/Israel&PG
Erişim Tarihi: 01.12.2011

Manda yönetimi altında devam eden Arap-Yahudi çatışması, BM kararlarıyla daha çözümsüz hale gelmiştir. Genel kurulun bölünme kararı Filistin sorununu çözmediği gibi, İngiltere 15 Mayıs 1948’de manda rejimine son vereceğini açıklayıp, Filistin’i sorunlu halde terk ederek iki toplum arasında kalıcı çözüm yolu bulmak yerine geride nefreti temellendirdiği, çatışmaların arttığı bir bölge bırakmıştır. Görüldüğü gibi bölünme planı Filistin sorunu için barışçı bir çözüm olamamıştır. Bu plandan sonra hem Yahudiler hem de Araplar gönüllüleri silahlandırmış, sivillere yönelik eylemlerin artmasına yol açmışlardır. İngiltere’nin Filistin’den çekilmesi ile Yahudiler yayılma politikasına girişmişlerdir. Yahudilerin kuvvet kullanarak yürüttükleri politikalar neticesinde, birçok Filistinli baskılara dayanamayıp topraklarını terk ederek başka ülkelere göç etmek mecburiyetinde kalmıştır.

Nisan-Mayıs aylarında daha da şiddetlenerek katliamlara dönüşen Arap-Yahudi çatışmalarında en önemli olay 9 Nisan 1948’de, *Irgun* adlı radikal Yahudi örgütünün, ileride İsrail Başbakanı olacak lideri Menahem Begin’in öncülüğünde Yahudi militanlar tarafından yapılan “Deir Yasin Katliamı”dır. Irgun örgütü Kudüs’ün yakınında bulunan bir Arap köyü olan Deir Yasin’e baskın yaparak 254 kişiyi katletmiştir. Katliamın başında olan Begin, “*Eğer Deir Yasin zaferi olmasaydı, İsrail Devleti de olmazdı*” (Armaoğlu, 1994: 92) sözleriyle katliamın bir devlet politikası olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Yeni katliam korkusuyla yüz binlerce Filistinli Lübnan, Mısır ve Ürdün’e kaçmış, Necev, Celile ve Batı Kudüs Yahudilerin eline geçmiştir. Araplar da Deir Yasin katliamını karşılıksız bırakmamış ve 13 Mayıs günü Kudüs’ün güneyinde bulunan Kfar Etzion Yahudi yerleşimindeki bütün Yahudileri (124 kişi) öldürmüşlerdir (Armaoğlu, 1994: 91-92).

İngilizler ise Filistin’den ayrılacakları için tırmanan şiddeti önlemek adına pek fazla çaba harcamamışlardır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 29 Kasım 1947 tarihli kararına göre, İngiltere 1947 Aralık ayından itibaren Filistin’deki kuvvetlerini geri çekmeye başladı.

14 Mayıs 1948’e gelindiğinde 30 yıllık İngiliz manda yönetimi son bulmuştur. İngiltere, manda rejiminin sona ermesi ile birlikte 15 Mayıs 1948 tarihine kadar Filistin’deki bütün kuvvetlerini çekeceğini açıklamış, 14 Mayıs 1948’de David Ben Gurion başkanlığında toplanan Musevi Ulusal Konseyi, İngiliz manda yönetiminin bitmesinden birkaç saat önce İsrail Devleti’nin bağımsızlığını ilan etmiştir (Turan, 2003: 179). İsrail’in kuruluş ilanı şu bildiri ile duyurulmuştur:

İsrail toprağı Yahudi halkının doğum yeridir. Burada onların ruhları, dinleri ve ulusal kimlikleri oluştu. Burada onlar bağımsızlığa ulaştı, ulusal kültürleri ve evrensel değerleri oluştu. Burada onlar Bible’yi (Kitab-ı Mukaddes –Tevrat) Dünya’ya armağan etti. Eretz – İsrail Yahudi halkının doğum yeridir...

... İlk Siyonist kongresi... Yahudi halkının kendi ülkesinde ulusal diriliş hakkını ilan ettiler...

... Balfour Deklarasyonu ile tanındı... ve manda rejimi tarafından onaylandı.

... Biz halk konseyinin üyeleri... Eretz – İsrail'de İsrail Devleti olarak bilinecek Yahudi Devleti'nin kuruluşunu ilan ediyoruz...” (Arı, 2005: 230)

İsrail Devleti'nin ilanı sonrasında Yahudi kontrolü altındaki bölgelerin İsrail Devleti'ne ait olduğu deklare edilmiş, bağımsız İsrail'in tüm Yahudilerin vatani olduğu açıklanmıştır. Siyonistler Arap yerleşimcilerinin yeni İsrail Devleti'nin gelişiminde eşit vatandaş temelinde yaşayacaklarını, tüm organ ve kurumlarda adil temsil edileceklerini bildirmişler, aynı zamanda komşu Arap ülkelerine herkesin iyiliği için işbirliği içerisinde olma çağrısında bulunmuşlardır (Armaoğlu, 1994: 93).

Sonuç

Sonuç itibariyle 14 Mayıs 1948'de Siyonist hareketin doğuşunu simgeleyen Basel'de Theodor Herzl'in temelini attığı Yahudi devletinin, Siyonist Teşkilat tarafından -Herzl'in kehanetini sanki doğrularcasına Basel'den tam 51 yıl sonra-kuruluş bildirgesindeki “... bu belge ile biz Medinath Yizrael'in (İsrail Devleti) kurulduğunu ilan ederiz.” açık ifadesiyle gerçekleştirildiği görülmektedir (Karaman, 1992: 546).

Açıklamanın yapıldığı gün, hatta İsrail Devleti'nin ilanından 11 dakika sonra devleti tanıyan ilk ülke ABD olmuş, ABD'nin tutumu, İsrail'in uluslararası alanda tanınmasının yolunu açmıştır (Taylor, 2001: 144). Bir gün sonra Guatemala, 18 Mayıs'ta da Sovyetler Birliği İsrail'i tanımışlardır. Hiçbir Arap ülkesi İsrail Devleti'ni tanımamıştır.²³ İsrail Devleti'nin kuruluşunu ilan etmesi ile Arap Birliği'ne üye ülkelerden Suriye, Mısır, Ürdün, Lübnan ve Irak askeri birlikleri harekete geçerek bu devleti ortadan kaldırma kararı almışlar ve BM tarafından yapılan taksimde Arap devleti için ayrılan bölgeye girerek ilk Arap-İsrail Savaşı'nı başlatmışlardır. Bu tarih itibariyle İsrail ile Arap devletleri arasında yıllarca sürecek savaşların fitili ateşlenmiştir. Bu anlaşmazlık ve çatışmalar günümüzde de devam etmekte olup daha uzun yıllar sürmeye namzet görünmektedir.

NOTLAR

¹ Vaat edilmiş toprak, Filistin bölgesine verilen addır. Eski Ahit'e göre Yahudiler bu bölgenin kendilerine Tanrı tarafından vaat edildiğine inanırlar.

² Babil'in Ur Şehrinden olan İbrahim buradan hareket ederek Fırat nehrini aşıp Filistin'e geldiklerini belirtmek için Sami dilinde öte taraf anlamına gelen İbrani adını almıştır.

³ Oniki Kabile, Hz. Musa'nın ölümünden sonra, Hz. Yuşa önderliğinde vaat edilmiş topraklara yerleşen İbrani halkıdır. Adı Tanrı tarafından İsrail olarak değiştirilen Yakub'un oğullarının ve torunlarının adıyla anılan bu kabileler, İsrailoğulları olarak tanınmıştır. On kayıp kabile dışındaki Yahuda ve Benyamin kabilelerinin soyundan gelenler Bâbil

Sürgünü'nden sonra ülkelerine dönmelerine izin verildiği için, Yahudi kimliklerini korumuşlardır.

⁴ Yahudi dini Tanrı ve peygamberlerle onun ahfadı arasında bir akit şeklinde belirir. Tanrı, peygamberleri ve evlatlarını onun buyruklarını kavimler arasında yaymak için seçmiştir. Tanrı'nın en önemli buyrukları On Emir'de toplanmıştır: 1-Seni Mısır ülkesinden, köleler evinden çıkararak Tanrı'nın benim, 2-Benden başka Tanrı'nın olmayacaktır, 3-Yalanına inandırmak için Tanrı adını kullanmayacaksın, 4-Şabat (Cumartesi) gününü kutlamayı unutmayacaksın, 5-Anana ve babana saygı göstereceksin, 6-Adam öldürmeyeceksin, 7-Zina yapmayacaksın, 8-Çalmayacaksın, 9-Komşuna karşı yalancı şahitlik etmeyeceksin, 10-Komşunun malına tamah etmeyeceksin.

⁵ Bu kavim nedeniyle Kenan diyarı Yunanlılar ve Romalılar tarafından Filistin olarak adlandırılmıştır. Ancak bu kavim zamanla asimilasyona uğramış, bölgede sadece isimleri kalmıştır.

⁶ Bâbil'in Yahuda Krallığı'nı ele geçirmesi ve bunu izleyen sürgün dönemi ile birlikte İsrailoğulları arasında yurtlarına dönmenin ancak bütün dünyanın onların Tanrısını benimsemesi ile gerçekleşebileceği inancı oluştu. Bu temel inanca göre Tanrı kendisini Hz. Musa'ya Yahve adıyla tanıtarak tarihi ve bütün ulusların yazgısını kendi tanrılığını kabul edip tek bir halk olarak bütünleşecek biçimde düzenlemiştir. İsrailoğulları da Tanrı'nın bu tasarısını sonuçlandırmak, O'nun gerçekliğine ve yasalarına tanıklık ederek bunları yeryüzündeki öteki halklara bildirmek üzere aracı olarak seçilmiştir. İsrailoğulları Tanrı'nın vaat ettiği Mesih'in ulusal bedenleşmesi olacaktır.

⁷ Ancak bu tapınak da MS 70'te Romalılar tarafından yıkılmış, ibadet etmek için tapınağın yerini sinagog almıştır. Kudüs'te Ağlama Duvarı olarak ifade edilen yer, yıkılan tapınağın kalıntılarının olduğu yerdir. O tarihten beri Yahudiler duvarı kutsal ibadet yeri olarak kabul etmişlerdir.

⁸ Bu sayede MÖ 141'de Yahudiler yeni bir Yahudi devleti kurmuşlardır. Ancak bu devletin varlığı 70 yıl kadar devam ederek Roma istilası sonucu yıkılmıştır. Kudüs Tapınağı'nı Yunan etkilerinden temizleyen Yahudiler, bu olayın anısına her yıl Hanuka (Açılış) Bayramı'nı kutlarlar. Tapınağın yeniden ibadete açılmasını anlatan bu bayrama Işıklar Bayramı da denir.

⁹ İsrailoğulları ile Arapların kardeş çocukları olduğu bilinir. Her iki toplum da kendilerinin Hz. İbrahim'den geldiklerine inanır. Yahudilerin Hz. İbrahim'in Sara'dan olan oğlu Hz. İshak'ın, Arapların ise cariyesi Hacer'den olan oğlu Hz. İsmail'in soyundan geldiği bilinmektedir. Anlaşmazlığın temelini oluşturan unsurlar akrabalık bağlarına farklı bakış açıları getirilmesinden kaynaklanan yorumlamalardır. Yahudiler kendilerini Yehova'nın seçkin ve imtiyazlı ırkı saymışlar, Hz. İsmail'in annesi Hz. Hacer'in cariye olmasını ve onun soyundan gelmesini hor görerek küçümsemeleri Siyonistlerin arkasına sığındıkları bir inanış olmuştur. Dolayısıyla Araplar ile Yahudiler Sami ırkına mensup olup aynı kökenden gelen iki akraba toplum olduklarını bilmelerine rağmen, her iki kardeşin rakip olması anlayışı günümüze kadar taşınmış, iki toplum arasındaki uyuşmazlığa gerekçe olarak kullanılmıştır.

¹⁰ Yahudi karşıtlığı, Yahudi düşmanlığı anlamına gelen Antisemitizm, anti ve semitizm kelimelerinin anlamına bakıldığında Sami (Semitic) halkları karşıtlığıdır. Sami halkları ise Nuh Peygamberin oğullarından Sam'ın soyundan gelenlere denilmektedir. Yahudilerin en ulu dedeleri olan Hz. İbrahim de Sam'ın soyundan gelmektedir.

¹¹ Siyasal Siyonizm başlangıçta uygulanabilir ve inandırıcı bulunmaması nedeniyle Batı dünyasındaki zengin Yahudilerin desteğini alamamış olup bu destek ancak 1917'de yayınlanan Balfour Deklarasyonu'ndan sonra sağlanabilmiştir.

¹² Weizmann ünlü bir kimyager olup askeri bir buluş olan asetonun mucididir. Dolayısıyla sivil ve askeri devlet adamlarıyla iyi ilişkiler kurmuştur.

¹³ L. George dindar Anglikan kilisesine bağlı biri olup inancına göre tüm Yahudilerin yurtlarına götürülmesi halinde Mesih dünyaya inecek ve tüm Yahudileri Hıristiyan yapacaktır. Mesih'in dönüşünü hızlandırmak için İngilizlerin bu kutsal görevi üstlenmesi gerektiğine inanmaktadır. Ayrıca L. George Londra'dan sonra en çok Yahudi barındıran Manchester'dan geliyordu ve Yahudi seçmenlerin desteğini alma kaygısı hakimdi. Ayrıca 1903'te Herzl'in avukatlığını da yapmıştır.

¹⁴ Balfour Deklarasyonu'na kadar başta İngiltere olmak üzere Batı Avrupa Yahudileri siyasi Siyonizm'e soğuk bakıyorlardı. Zira bu durumda henüz yeni entegre oldukları batı dünyasından koparılıp Filistin'de çiftçilik yapmak zorunda kalacaklardı. Ancak 1917 deklarasyonu bu endişeleri gidermiştir.

¹⁵ Aslında göçmenlerin çoğu ABD ve Kanada'ya gitmek istemekte olup bu ülkelerin göçü kısıtlamaları sonucu Avrupa'dan ayrılmak zorunda kalanlar Filistin bölgesinden başka gidecek yer bulamamışlardır. Bu dönemdeki göçlerin bir başka özelliği de göçmenlerin eğitilmiş, tüccar, sanayici vb. gibi niteliklere sahip olmaları ve ileride kurulacak olan İsrail Devleti'nin belkemiğini oluşturacak olmalarıdır.

¹⁶ Avrupa'da liberal milliyetçiliğin kabul görmesiyle liberal çevrelerin Yahudi milliyetçiliğini doğal bir gelişme olarak kabul etmelerinden dolayı Batı Avrupa'daki Yahudi düşmanlığı ortadan kalkmış; ancak Rusya örneğinde olduğu gibi liberalizmin giremediği ve katı devrim fikirlerinin savunulduğu Doğu Avrupa'da Yahudi milliyetçiliği hoş karşılanmamış ve Yahudi düşmanlığı devam etmiştir.

¹⁷ Filistin'in sınırları şöyle çizilmişti; Akabe Körfezi'nden Akabe şehrinin 2 mil batısından başlayıp, Araba Vadisi ve Ölü Deniz'den geçip, Şeria Nehri'nin Yarmuk Nehri ile birleştiği noktaya uzanan ve oradan Suriye sınırına varan çizgi. Bu çizginin doğusu Ürdün toprakları oluyordu. Batı sınırı Mısır ile Filistin'in arasında esasen mevcut olan sınır idi.

¹⁸ Araplar genelde Filistin'e Yahudi göçünü engellemeye çalışmakla beraber Yahudi göçmenlere yüksek ücretler karşılığında toprak satışını yapanlar da yine Araplardır.

¹⁹ Osmanlı'nın 1. Dünya Savaşına girmesiyle İngiltere, Şerif Hüseyin'e Osmanlı'ya karşı İngilizlere yardım etmesi karşılığında Suriye'de Filistin dahil olmak üzere bir Arap krallığı sözü vermiş (1915-1916 Mc Mahon Mektuplaşmaları), ancak aynı toprakları Şerif Hüseyin'den habersiz 1916'da Sykes Picot Anlaşması'yla Fransızlara da bırakmıştır.

²⁰ Yahudiler 1944-1947 arası İngiltere'ye karşı terör ve şiddet başlatmışlar ve 1944'te İngilizlerin Ortadoğu bakanını öldürmüşlerdir.

²¹ Arjantin, Çin, El Salvador, Etiyopya, Honduras, Kolombiya, Meksika, Şili, Yugoslavya ve İngiltere'nin çekimser kaldığı oylamada ABD, Sovyetler Birliği, Fransa, Avustralya, Belçika, Bolivya, Brezilya, Belarus, Kanada, Kostarika, Çekoslovakya, Danimarka, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, Guatemala, Haiti, İzlanda, Liberya, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Nikaragua, Norveç, Panama, Paraguay, Peru, Filipinler, Polonya, İsveç, Ukrayna, Güney Afrika Birliği, Uruguay ve Venezüella çoğunluk planının lehinde oy kullanmıştır. Afganistan, İran, Irak, Küba, Mısır, Yunanistan, Hindistan, Lübnan, Pakistan, Suudi Arabistan, Suriye, Türkiye ve Yemen taksim planının aleyhinde oy kullanan ülkeler olmuştur.

²² Corpus Separatum: Uluslararası kontrol altında ayrı bir birim olma durumudur. BM Genel Kurulu'nun 181 sayılı kararında Kudüs'e bu statü verilmiştir.

²³ 28 Mart 1949'da Türkiye "de facto" olarak (fiilen) İsrail'i tanımış ve İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olmuştur.

KAYNAKÇA

- Arı, T. (2005). *Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset Savaş ve Diplomasi*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Armaoğlu, F. (1994). *Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988)*, Ankara: İş Bankası Yayınları.
- Besalel, Y. (2001). *Yahudi Tarihi*, İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın Yayın.
- Bozkurt, C. (2008). *Türk kamuoyunda Filistin problemi, ilk Arap Yahudi Çatışmaları (1920-1939)*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Büyük Larousse* (1986), Cilt 8, Cilt 20, İstanbul: Interpress Basın ve Yayıncılık.
- Davutoğlu, A. (2003). "Küresel Bölgesel Dengeler ve Ortadoğu Barış Süreci" *Filistin: Çıkmazdan Çözüme*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Dursunoğlu, A. (2005). *Dördüncü Dünya Savaşı ve Ortadoğu*, İstanbul: Anka Yayınları.
- Göze, E. (1995). *Siyonizmin Kurucusu Theodor Herzl'in Hatıraları ve Sultan Abdülhamit*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Güngör, Ö., Der: Faruk Sönmezoğlu (1998). *Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar*, İstanbul: Der Yayınları.
- Johnson, P. (2000). *Yahudi Tarihi*, Çev. Filiz Orman, İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Kara, İ. (2006). *HAMAS: Bir Direnişin Perde Arkası*, İstanbul: RA Yayıncılık.
- Karaman, M.L. (1992). *Uluslararası İlişkiler Çıkmazında Filistin Sorunu*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kitab-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit* (1976). İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi.
- Kocabaş, S. (1987). *Vaat Edilmiş Toprak Filistin İçin Mücadele Türkiye ve Siyonizm*, İstanbul: Vatan Yayınları.
- Küçük Hayat Ansiklopedisi* (1968), İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Lewis, B., Çev.: Selen Y. Kölay (2005). *Ortadoğu*, Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Meydan Larousse* (1992), Cilt 9, Cilt 17, İstanbul: Meydan Yayınevi.
- Öke, M.K. (2002). *Siyonizm'den Uygarlık Çatışmasına Filistin Sorunu*, İstanbul: Ufuk Kitapları.
- Öke, M.K. (1990). *Kutsal Topraklarda Masonlar, İhanetler, Komplolar, Siyonistler, Aldanmalar*, İstanbul: Çağ Yayınları.
- Öner, A. (2006). *Dünden Bugüne Filistin*, Ekin Yayınları.
- Özmen, S. (2006). *İsrail ve Etnik Dini Çatışmalar*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

- Soy, H. B. (2007). "Birinci Dünya Savaşı'ndan İkinci Irak Savaşına Orta Doğu: Medeniyetler Çatışması mı, Çıkar Mücadelesi mi?", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Sayı 41, 117-145.
- Süer, B. ve A.Ö. Atmaca (2006). *Arap-İsrail Uyuşmazlığı*, Ankara: ODTÜ Yayınları.
- Taylor, A.R., Çev.: Mesut Kardeşhan (2001). *İsrail'in Doğuşu*, İstanbul: Pınar Yayınları.
- Turan, Ö. (2002). *Düşman Kardeşler (Siyonizm, İsrail ve Filistin Direnişi)*, İstanbul: AK-KA Yayınları.
- Turan, Ö. (2003). *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*, İstanbul: Yeni Şafak Gazetesi Yayınları.